

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Silva Linnas

**LEPPEDEMOKRAATIA RAKENDAMINE NING TOIMIMINE BOSNIA JA
HERTSEGOVIINA NÄITEL**
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kristel Vits, MA

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Silva Linnas

.....

/töö autori allkiri/

Kaitsmine toimub/kuupäev/ kell/kellaeg/
...../aadress/ auditooriumis/number/.

Retsensent: /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

Lühikokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös analüüsib autor leppedemokraatia kui riigiloome meetodi sobivust Bosnia ja Hertsegoviina riigis. Analüüsi aluseks on võetud Arend Lijphardi leppedemokraatia teooria. Töö kontseptuaalses raamistikus annab autor ülevaate konfliktide lahendamise ning riigiloome meetoditest kodusõja läbinud ja multietnilistes riikides ning kirjeldab leppedemokraatia teooriat ja kriitikat.

Selgitamaks välja leppedemokraatia sobivust Bosnia ja Hertsegoviinas, analüüsib autor riigi olukorda peale rahulepingu sõlmimist 1995. aastal. Analüüsil lähtub autor neljast leppedemokraatia peamisest põhimõttest – suured koalitsioonivalitsused, segmentaalautonoomia, proportsionaalsus ja vähemuse vetoõigus. Uuritakse, milline näeb välja Bosnia ja Hertsegoviina valitsus ning kas seda saab nimetada koalitsioonivalitsuseks. Samuti vaadatakse kui palju ja milliseid vetoõigusi kasutatakse, kui laialdaselt rakendatakse proportsionaalsuse põhimõtteid ning millised on suhted autonoomsete üksuste ning riigi tasandi vahel. Analüüsi käigus selgus, et Lijphardi leppedemokraatia rakendamine Bosnia ja Hertsegoviinas pole olnud kuigi edukas, ent sellele vaatamata leiab autor, et viies riigis läbi põhiseadusreformi on võimalik leppedemokraatia muuta funktsioneerivaks.

Sisukord

Sissejuhatus	2
1. Kontseptuaalne raamistik	7
1.1. Kodusõjajärgne riigiloome.....	7
1.2. Multietnilise riigi loome	11
1.3. Leppedemokraatia	13
2. Bosnia ja Hertsegoviina	17
2.1. Daytoni rahuleping.....	19
2.2. Daytoni-põhine ülesehitus	21
3. Meetod	24
4. Juhtumanalüüs	26
4.1. Suur koalitsioonivalitus	26
4.2. Vähemuse vetoõigus	29
4.3. Proportsionaalsus	32
4.4. Autonoomsed üksused	34
4.5. Hinnang.....	35
Kokkuvõte	39
Summary	40
Kasutatud kirjandus	42

Sissejuhatus

Aastatel 1992 – 1996 jälgis terve maailma pingsalt Bosnia ja Hertsegoviinas aset leidvaid sündmusi. Nimelt sai 1992. aastal alguse Jugoslaavia lagunemisele järgnenud Bosnia kodusõda serblaste, bosnialaste ning horvaatide vahel. Tegemist oli ühe veriseima sõjaga alates teisest maailmasõjast ning seetõttu üritasid mitmed rahvusvahelised jõud kaasa aidata sõja lõppemisele. Konflikti rahustamisesse ning sellele järgnenud rahulepingu sõlmimisse sekkusid nii mitmed riigid, eriti USA, kui ka erinevad rahvusvahelised organisatsioonid, nagu näiteks Euroopa Liit, Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) ja Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO). Rahvusvahelised jõud aga ei piirdunud ainult rahu taastamisega, vaid vajalikuks peeti ka riigi abistamist riigiloomel (*state-building*), kuna kardeti, et võõrjõudude lahkumisel võib konflikt uuesti eskaleeruda ning osapooled pole võimelised koostööd jätkama ega rahumeelselt riiki arendama. Seejuures lähtuti riigiloomel võimujagamise (*power-sharing*) põhimõtete rakendamisest, lootuses, et selline lähenemine suudab riiki koos hoida ja tagada kogukondade huvi koostööks. Kuna aga riigiloomel on võrdlemisi uus nähtus ning kogemused selles valdkonnas on puudulikud, siis Bosnia ja Hertsegoviina oli üheks esimeseks riigiks, kus välise riigiloomel meetodeid niivõrd laialdaselt rakendati (Chandler 2006, 1).

Käesoleva bakalaureusetöö autor on koostanud uurimuse leppedemokraatia toimimisest Bosnia ja Hertsegoviina näitel. Viimasest Bosnia sõjast alates on Bosnia ja Hertsegoviinat valitsetud Daytoni rahuleppe printsiipide kohaselt leppedemokraatia alusel. Olukorra täiendavaks stabiliseerimiseks on säilinud rahvusvaheliste institutsioonide kontroll, mis peaks pakkuma julgeolekugarantiisid eri osapooltele ning samas hoidma neid kontrolli all. Kõigele sellele vaatamata ei ole suudetud saavutada täielikku stabiilsust ning on palju märke, mis näitavad, et leppedemokraatia koostööd soodustavad aspektid pole ühiskonnas juurdunud ning ilma väliste jõudude surveta laguneks riik laiali. Seetõttu on viimastel aastatel järjest enam hakanud kõlama hinnanguid, et Bosnia ja Hertsegoviina on ka praegusel ajal läbikukkunud riik (The Institute for stabilization and transition, 2017). Demokraatlik valitsemine on riigis aasta aastalt langenud ning aset leiavad sagedased kriisid igal valitsustasandil, mis tulenevad poliitikute suutmatusel teha koostööd (Freedom House, 2018). Seega on oluline analüüsida kuivõrd edukas oli

konkreetsse riigiloomise juhtum ning leppedemokraatia rakendamine, et sellest oleks võimalik koguda õppetunde, mis võivad tulevikus sarnaste juhtumite puhul kasuks tulla, aga ka paremini mõista, kas ja kuidas õnnestuks süsteemi Bosnia ja Hertsegoviina puhul toimivaks muuta.

Töö esimeses peatükis tutvustatakse riigiloome olemust ning käsitletakse erinevaid riigiloome meetodeid nii äsja kodusõjast väljunud riigis kui ka multietnilises riigis. Lähemalt tutvustatakse Arend Lijpharti leppedemokraatia meetodit, kuna just selle toel toimub antud töös Bosnia ja Hertsegoviinas rakendatud korra analüüs. Bosnia ja Hertsegoviina on üks esimesi riike, kus leppedemokraatiat teostasid riigivälised jõud ning seega on see riik oluline uurimisobjekt. Selleks, et jätkata analüüsiga on esmalt vajalik ja tutvustada Bosnia ja Hertsegoviina ajalugu, Daytoni lepingu tagamaid ning sellega kehtestatud institutsionaalset ülesehitust. Metoodika osas tutvustab autor antud töö jaoks valitud kvalitatiivset uurimusmeetodit ning sellele järgneb analüüs ja vastuse leidmine uurimisküsimusele. Lähtuvalt analüüsist annab autor omapoolse hinnangu leppedemokraatia olukorrale riigis. Töö tervikuna annab ülevaate riigiloome võimalustest, Bosnia ja Hertsegoviina olukorrast ning riigis rakendatud leppedemokraatia edukusest või puudujääkidest.

Töö eesmärgiks on seega analüüsida Bosnia ja Hertsegoviina olukorda rahvusvahelise abiga loodud poliitilise süsteemi kontekstist. Käesoleva bakalaureusetöö uurimisküsimuseks on valitud, millised leppedemokraatia osad Bosnia ja Hertsegoviina toimivad ning millised mitte. Analüüsides Bosnia ja Hertsegoviinat leppedemokraatia kontekstis on võimalik leida valitsemises esinevaid probleeme, näha, kuidas need takistavad riigi arengut ning hinnata, kuidas saaks leppedemokraatiat muuta või kas peaks kaaluma selle täielikku kaotamist.

1. Kontseptuaalne raamistik

Riigiloomet võib kõige laialdasemalt pidada üheks rahu taastamise ning stabiilsuse tagamise meetodiks (Persson 2011, 2). Ajalooliselt on rahu saavutamine toimunud sagedasti vägivaldselt ning ühe konflikti osapoole võiduga, ent tänapäeval on võetud suund selle poole, et riigiloomet peaks käima käsikäes rahu taastamisega ning see peaks toimuma vägivaljata ja läbi demokratiseerimise protsessi (Persson 2011, 3). Kuigi riigiloomet võib toimuda puhtalt riigisiseste jõudude toel, siis on selline nähtus siiski harvaesinev ning tihti tuleb ette, et tekib vajadus väljastpoolt riiki tuleva abi järele (Bakke et al. 2016, 161). Seda toetavad ka laiemad trendid rahvusvahelistes suhetes, kus teiste riikide siseasjadesse sekkumist humanitaarsetel printsiipidel ei peeta enam tabuteemaks. Riigiväline abi esineb mitmel kujul, näiteks majanduslik toetus, demokratiseerimisprotsessi toetus, sõjaline sekkumine või ka otsene abi riigi juhtimisel ja turvalise keskkonna tagamisel (Bakke et al. 2016, 161). Charles Calli kohaselt on riigi ülesehitamisel kolm dimensiooni: poliitiline dimensioon koos valimiste korralduse ja legitiimsete seadustega, majanduslik dimensioon koos majanduse arenguga läbi turumajanduse ning turvalisuse dimensioon koos kodanike turvatundega ning inimõiguste kaitsega (Call 2008, 14-15). Selleks aga, et saada soovitud tulemusi ning läbi viia edukas riigiloomet, on esmalt vajalik sobivate institutsioonide ning töötava valitsemisüsteemi olemasolu (Persson 2011, 11). Francis Fukuyama definitsiooni kohaselt ongi riigiloomet uute riigi valitsemisinstitutsioonide loomine või olemasolevate institutsioonide tugevdamine (Fukuyama 2004, 4). Kõige selle juures on oluline aga mõista seda, et iga riigi situatsioon on erinev ning põhjused, mis viivad riigiloomeni, moodustavad unikaalse poliitilise kliima. Ühes riigis edukas olnud riigi ehitamise meetod ei pruugi sobida teise riigi eripäradega.

1.1. Kodusõjajärgne riigiloomet

Üks variantidest, mille puhul on tihti vajalik rakendada riigiloomet või riigi taastamise meetodeid, on olukord, kus riik on väljunud kodusõjast. Riikides, kus on juba toimunud kodusõda, on tunduvalt suurem oht, et suhted muutuvad taas pingeliseks ning alguse saab uus kodusõda (Walter 2004, 371). Uue konflikti eskaleerumise põhjuseks võivad olla näiteks suutmatus lahendada esialgse konflikti põhjuseid, sõja lõpetanud ebastabiilsed kompromissid või sõja poolt põhjustatud psühholoogiline barjäär, mis takistab

harmoonilist kooselu. Vahemikus 1945-1996 järgnes ühele kodusõjale ka teine või kolmas 36% juhtumitest (Walter 2004, 371-372). Seega on eriti oluline analüüsida kodusõja järgseid riigiloo meetodeid selleks, et oleks võimalik lahendada riigisiseseid pingeid vastavalt konkreetse riigi olukorrale ning sellega vältida uute konfliktide algust.

Kui kodusõjal on konkreetne võitja, siis on võitjal võimalik ise korraldada riigi taastamist või seda protsessi suurel määral juhtida. Kodusõja lõpp ei tähenda aga tingimata alati kohest konflikti lahenemist, kuna tihti ei suudeta lahendada sõja põhjuseks olnud pingeid. Riigi taastamise või loomise kontsept võib samuti kasutusele tulla juhul, kui kumbki osapool pole saavutanud soovitud tulemust, kuid ollakse valmis rahuläbirääkimisteks. Rahuläbirääkimised võivad aga vastakate arusaamade tõttu venida pikale ning tihti on vaja ka väljastpoolt tulevat abi (vahendamist), et aidata kaasa lõpliku lahendi leidmisele (Paris & Sisk 2009, 1). Kodusõda, mille lõpetavad kokkulepped, ei taga alati stabiilse riigi tekkimist ega rahu püsimist, kuna konfliktis olnud osapooltest pole ükski sõjast võitjana väljunud ning seega ei pruugita olda rahul konkreetse poliitilise lahendiga (Légaré 2018, 107). Läbirääkimistel võib tihtipeale üheks suurimaks konfliktiallikaks olla institutsioonide loomine või uuendamine, kuna kodusõja ajal on riigiinstitutsioonid selgelt nõrgenenud või hävinenud. Samuti võib varasemate institutsioonide kallutatus olla üheks konflikti puhkemise põhjuseks, ning seega vajavad kodusõjajärgsed institutsioonid reformimist. Poliitiliste institutsioonide olemus otsustab selle, millised on riigis kehtima hakkavad normid ning millisel moel hakatakse riiki juhtima (Légaré 2018, 108). Selles, millised on riigi jaoks sobivaimad institutsioonid, ei olda aga alati üksmeelel, kuna osapooled kaitsevad oma õigusi ning võivad nõuda erineva mastaabiga autonoomiat või esindatust.

On levinud arusaam, et lõhestunud ühiskondades on institutsioonidel suurim efekt, kuna institutsionaalne disain võib nii toetada kui ka diskrimineerida etnilisi, rahvuslikke või religioosseid grupe (Wolff 2011, 1779). Äsja konflikti läbinud piirkondade eesmärgiks on uut konflikti vältida. Sellisel puhul on hea keskenduda institutsioonide ehitamisele. Oluline on välja tuua see, et loodud institutsioonid peaksid sellistes ühiskondades olema kaasavad, et vähemustel ning erinevatel huvigruppidel oleks võimalus valitsemisel kaasa rääkida. Kaasavad institutsioonid vähendavad erinevate osapoolte ebakindlustunnet,

kuna kaasavad poliitilisse otsustamisesse erinevaid kogukondi, ning kui ei tunta ennast enam ebakindlalt, siis ollakse rohkem valmis omaks võtma demokraatliku valitsemissüsteemi põhimõtteid (Hartzell & Hoddie 2015, 38). Sellega tagatakse olukord, kus inimesed tunnevad, et nende arvamusega on arvestatud ning seega väheneb võimalus selleks, et algaks uus konflikt. Kui suudetakse luua valitsemiseks vajalikud ja legitiimsed institutsioonid, mis säilitavad rahu ja turvalisust, on võimalik jätkata riigiehitamise protsessiga (Wolff 2011, 1780).

Nagu eelnevalt mainitud, siis tuleb tihti ette, et vajalikuks osutub rahvusvaheline sekkumine. Rahvusvahelise sekkumise puhul on fookuses valimisinstitsioonid, täidesaatvad organid (eriti rahandusega seotud organid), parlament, kohtusüsteem ning militaar- ja politseijõud (Ottaway 2002, 1004). Selle kõige juures on aga küsitav, kas väljastpoolt tulevad jõud saavad üldse institutsioone luua, kuna institutsioonid saavad olla legitiimsed ning funktsioneerivad alles siis, kui vastava riigi autoriteedid need omaks võtavad ning näevad nende vajalikkust (Ottaway 2002, 1004). Samuti on rahvusvahelise kogukonna huviks pigem hoida ühtset riiki ning seega ei pooldata konfliktsete osapoolte lahkulöömist ja eraldumist, vaid üritatakse läbi institutsionaalse korra riik toimima panna.

Konfliktijärgne riigi taastamine sai eriti oluliseks peale külma sõja perioodi, mille järgselt kasvasid arvukad riigisisised etnilised konfliktid äsja iseseisvunud riikides (Filipov 2006, 11). Et taastada rahu külmale sõjale järgnenud ebakindlal perioodil, sekkusid mitmel juhul riigisisestesse probleemidesse rahvusvahelised jõud, peamiselt ÜRO (Filipov 2006, 11). Nii kasvas näiteks ÜRO rahutagamisoperatsioonide arv perioodil 1989-1994 20 võrra (UN Peacekeeping – Our History). Rahvusvaheline sekkumine ja rahumissioonid ei olnud alati aga kindel viis rahu taastamiseks ning nii jäid mitmetesse riikidesse endiselt püsima pinged, millel oli potentsiaal uuesti konfliktiks eskaleeruda.

Üheks peamiseks rahvusvaheliseks organisatsiooniks, kes tegeleb rahu taastamisega, on ÜRO. ÜRO pakub rahu taastamiseks kahte ametlikku võimalust: rahu kehtestamine (*peace enforcement*) ja rahuloome (*peacemaking*) (Boutros-Ghali 1992). Nende kahe alla mahuvad ka veel variandid nagu osapoolte lepitamine (*arbitration*), ennetav diplomaatia (*preventative diplomacy*) ja rahuvalve (*peacekeeping*) (Repertoire of the Practice of the

Security Council: Supplement 2008-2009, 822). Kõik need kontseptsioonid on aga omavahel küllaltki läbi põimunud ning seega pole päris üheselt selge, kus lõppeb üks meetod ning algab teine. Rahu kehtestamine näeb ette jõu- või sunnimeetmete rakendamist rahu tagamiseks või läbirääkimisteni jõudmiseks. Ennetava diplomaatia eesmärgiks on vältida konflikti muutumist vägivaldseks ning hoida ära konflikti kasvamist ja levikut teistesse regioonidesse või sotsiaalsetesse gruppidesse (Boutros-Ghali 1992). Osapoolte lepitamise eesmärgiks on toetada konfliktis olevaid osapooli rahuläbirääkimistel, selleks et osapooled jõuaks kokkuleppele konflikti lahenduse osas. Rahuvalve eesmärgiks on saata ÜRO rahuvalvajad, tavaliselt militaar- või politsei jõud, konflikti piirkonda, et stabiliseerida ebakindlaid regioonide ja jälgida rahuloome rakendamist (Boutros-Ghali 1992). Rahuloome püüab üheaegselt ennetada uue konflikti puhkemist ning adresseerida konflikti algpõhjuseid, luues kaasavaid praktikaid ning institutsioone. Rahuloome peaks aitama riigil jõuda situatsioonini, kus tekib püsiv või ka niinimetatud positiivne rahu. Rahuloome puhul sekkuvad rahvusvahelised jõud otsesemalt riigi tegutsemisesse (Filipov 2006, 12). 2005. aastal loodi samuti ÜRO all eraldi rahuloome komisjon, mis keskendub konfliktist väljuvates riikides rahu taastamisele, institutsioonide ehitamisele ja jätkusuutliku arengu tagamisele (Filipov 2006, 16).

Kuigi ÜRO on üldjuhul üks olulisemaid organisatsioone, mis keskendub rahu tagamisele/rahuehitamisele, kuna rahu tagamine oligi ÜRO loomise üheks peamiseks eesmärgiks ning ÜROl on oma suuruse tõttu ainulaadne legitiimsus selle eesmärgi teostamiseks, siis on juurde tulnud ka terve rida teisi regionaalseid või spetsialiseerunud organisatsioone, kes tegelevad rahuloomega. Samuti on oluline välja tuua NATO tegevus rahu taastamisel. NATO toetab tihti ÜRO rahumissioone, ent teostab ka iseseisvaid rahuvalvemissioone (Shimizu & Sandler 2003, 124). Kuigi väljastpoolt tulev abi on tihti riigiloome protsessis vältimatu, siis tuleb olla ettevaatlik, kuna väliste jõudude sekkumisel võib tekkida oht, et riik jääb abist liiga sõltuvaks ning sellisel juhul ei suuda riik iseseisvalt funktsioneerida (Filipov 2006, 12). Samuti võib kujuneda olukord, kus uusi institutsioone ning riigi valitsemise süsteeme ei võeta kogu elanikkonna poolt omaks ning nende kestlikkus sõltub otseselt välisjõudude jätkuvast kohalviibimisest.

1.2. Multietnilise riigi loome

Nagu eelnevalt mainitud on rahuloome üheks eesmärgiks jõuda arusaamale, millest on konflikt tingitud, vältimaks selle kordumist tulevikus. Üheks levinuks konflikti või ka kodusõja põhjuseks on riigisisese etnilised pinged. Etnilised pinged võivad tuleneda sellest, et leiab aset mingite gruppide diskrimineerimine. Diskrimineerimine võib esineda nii valitsemisest kõrvalejätmise, ressursside kättesaadavuse ning õiguste piiramise kui ka otsese tagakiusamise kujul (Cordell & Wolff 2016, 1). Selline mingi kogukonna repressioon võib aga viia vägivaldse konflikti puhkemiseni. Selleks, et lahendada etnilisi konflikte või tagada etniliste rühmade harmooniline kooselu, on vaja kasutada meetmeid, et reguleerida erinevate kogukondade elutingimusi viisil, mis oleksid vastuvõetavad erinevatele osapooltele.

Hea ülevaate võimalikest etnilise konflikti reguleerimise poliitika teooriatest on koostanud John McGarry ja Brendan O'Leary, kes toovad välja, et etnilise konflikti lõppemiseks on kaheksa võimalust: genotsiid, küüditamine, eraldumine või setsessioon, integratsioon või assimilatsioon, hegemooniline kontroll, vahekohus, kantoniseerimine või föderalism ja konsotsiatsioon ehk leppedemokraatia (McGarry & O'Leary 1994, 94). Kuna käesolev töö eeldab demokraatliku konflikti lahendamist, siis küüditamine ning genotsiid pole antud kontekstis sobivad lahendid. Samuti eeldab töö, et riigiloome on toimunud rahvusvahelise sekkumise toel, seega sobivad antud loetelust setsessioon, vahekohus, kantoniseerimine/föderalism ja leppedemokraatia, kuna neid on võimalik rakendada välise jõudude toel.

Eraldumine saab toimuda kolmel eri viisil. Esimeseks võimaluseks on, et riik, millest plaanitakse eralduda, annab loa eraldumiseks. Teiseks variandiks on eraldumate poolte vaheline kokkulepe ning kolmandaks variandiks on eraldumine väljastpoolt tuleneva surve tõttu (McGarry & O'Leary 1994, 99). Setsessioon võib esineda kujul, kus eesmärgiks on täiesti uue riigi loomine, aga ka kujul, kus tahetakse lihtsalt suuremat autonoomiat jäädes siiski esialgse riigi koosseisu. Setsessioon võib olla rahumeelne, aga võib kujuneda ka konfliktiks ning isegi kodusõjaks (Bordignon & Brusco 2001, 1812). Samas on setsessioon variant, mida rahvusvahelise süsteemi stabiilsuse huvides püütakse rakendada võimalikult harva ning ka välise sekkumise korral lepitusprotsessi püütakse üldjuhul säilitada riigi territoriaalset terviklikkust.

Vahekohtu eesmärgiks on kolmanda neutraalse riigivälise osapoolte sekkumine, selleks, et konflikti lahendada. Vahekohtuniku ülesandeks on selgeks teha konfliktis olevate osapoolte ühised huvid, reguleerida suhtlust osapoolte vahel ning pidada järelvalvet etniliste osapoolte eliidi tegutsemise üle, et vältida uut konflikti ning ühe poole liigset omakasu. Vahekohus saab luua sobivad tingimused setsessiooniks, eemaldumiseks ning võimu jagamiseks, integratsiooniks või assimilatsiooniks, et tagada pikaajaline demokraatia püsimine, ent sekkumine võib olla ka otsesem, korraldades ümber riigi valitsemise süsteemi ning luues uusi süsteeme (McGarry & O'Leary 1994,108). Vahekohtu puhul eristatakse ka sisemist ja välimist vahekohust. Sisemise vahekohtu puhul on konflikti lahendav kõrvaline osapool samas riigis elav erapooletu isik või institutsioon. Välimise vahekohtu puhul on kujunenud olukord, kus konflikti ei suudeta lahendada relevantsses poliitilises süsteemis, seega on vaja väljastpoolt tulevat abi. Välist abi võivad anda nii üksikud riigid kui ka riikideüleised institutsioonid (McGarry & O'Leary 1994, 109).

Kantoniseerimine ja föderalism lähenevad etnilise konflikti lahendamisele territoriaalselt. Kantoniseerimise puhul koosneb riik väiksematest suveräänsetest üksustest, mille omavahelised suhted ning keskvalitsuse kompetentsid on enamasti reguleeritud liidulepinguga. Kantoniteks jaotamine käib näiteks etnilisuse või keelelise erinevuse alusel (Henders 1997, 521). Föderalism puhul on samuti riik jaotatud väiksemateks üksusteks ning võim on jagatud nende üksuste ja keskvalitsuse vahel, ent need üksused on tavaliselt suuremad kui kantonid ning kõigil üksustel on sama palju võimu (McGarry & O'Leary 1994, 111).

Leppedemokraatia hõlmab oma olemuselt mitmeid erinevaid riigiloome võimalusi ning pakub välja konkreetseid viise selleks, et korralda riigi valitsemine viisil, mis suunaks riigis elavaid etnilisi kogukondi koostööd tegema. Leppedemokraatia seob omavahel kokku mitmed eelpool mainitud meetmed: kuna kantoniseerimine või föderatiivsete alamüksuste loomine on üheks leppedemokraatia toimimise hoovaks, võimaldab see konfliktsetel osapooltel teineteisest mingil määral eralduda. Bosnia ja Hertsegoviina juhtum näitab ka seda, et leppedemokraatiat on võimalik rakendada rahvusvahelise

vahendamise korral. Kuna rahvusvahelise sekkumise korral üritatakse üldiselt vältida riigi lagunemist ja mingite osade setsessiooni, siis näib, et sügavalt lõhestunud riikides võiks leppedemokraatia olla kõige sobivam valik, võimaldades etnilistel kogukondadel harmooniliselt koos elada.

1.3. Leppedemokraatia

McGarry ja O'Leary toovad välja, et üheks võimaluseks, kuidas teostada riigiloomet nii kodusõjajärgses olukorras kui ka multietnilises ühiskonnas, on konsotsiatsionalism ehk leppedemokraatia. Leppedemokraatial on kaks peamist institutsionaalselt dimensiooni: võimu jagamine ja autonoomia (Wolff 2011, 1781). Selline võimu jagamine tähendab kõigi olulisemate etniliste gruppide esindajate osalust poliitiliste otsuste tegemisel (Wolff 2011, 1782). Niisiis näeb leppedemokraatia oma olemuselt ette erinevate etniliste, religioossete, keeleliste vms gruppide kooselu. Leppedemokraatia näol pole tegu kuigi uue ideega. Selle esimesed kirjeldused pärinevad juba 1960ndate lõpust. Teooria autoriks võib pidada Arend Lijpharti, kes, olles uurinud Austria, Hollandi ja Šveitsi poliitiliste süsteemide toimimist järeldas, et leppedemokraatia on parim valik religiooselt, ideoloogiliselt, kultuuriliselt, keeleliselt või etnilised killustatud riikides (Orlović 2015, 30). Demokraatia kehtestamine riigis, mis on etniliselt lõhestunud, saab toimuda, kui siirdeprotsessi kaasatakse kõik kogukonnad ning võetakse arvesse nende kõigi eripärasid ja eesmärke. Lijpharti (1969, 216) kohaselt tähendab leppedemokraatia valitsemist eliidi kartelli poolt selleks, et muuta lõhestunud poliitiline ühiskond stabiilseks demokraatiaks. Seega on eriti oluline eliidi koostöö (Lijphart 1969, 1). Leppedemokraatia puhul on võim riigis jaotatud võimalikult paljude tegutsejate ja institutsioonide vahel. Leppedemokraatia kehtestamine võib aga osutada keeruliseks ühiskondades, mis on äsja väljunud konfliktist. Samas on Lijpharti kohaselt leppedemokraatia küll raskesti teostatav, ent mitte võimatu (Orlovic 2015, 30). Lijpharti seisukohast on leppedemokraatia üheaegselt nii empiiriline kui ka normatiivne mudel ning leppedemokraatia eduka toimimise korral – kaasavate praktikate juurdumisel ühiskonnas - muutub see aja jooksul iseenesest üleliigseks ning leppedemokraatia elementide olulisus väheneb (Lijphart 1969, 1).

Lijphart on identifitseerinud neli peamist leppedemokraatia tunnust: suured koalitsioonivalitsused, segmentaalautonoomia, poliitiliste ametikohtade proportsionaalne jaotus ja vähemuste vetoõigus (Lijphart 1977, 25). Leppedemokraatia kõige olulisemaks

osaks peab Lijphart suuri koalitsioonivalitsusi. Leppedemokraatia koalitsioonivalitsus näeb ette seda, et kõigi oluliste kogukondade poliitilised liidrid osalevad riigi valitsemisel. Tegemist on süsteemiga, kus parlamenti pääsenud suurimate häältearvuga ning erineva ideoloogiaga parteid moodustavad koalitsiooni (Wolff 2011, 1782). Killustunud ühiskondades ei ole sellised parteid enamasti rangelt maailmavaateliselt erineva ideoloogiaga, vaid esindavadki erinevaid kildkondi. Selline süsteem peaks tagama olukorra, kus riigi juhtivad parteid töötavad riigivalitsemisel üheskoos selleks, et üle saada mingitest suurtest raskustest.

Kuigi suured koalitsioonivalitsused pakuvad oma olemuselt vähemustele selget poliitilist kaitset, siis pole kaitse alati siiski täielikult tagatud. Ka suurte koalitsioonivalitsuste korral säilib oht, et vähemustel on küll alati õigus kaasa rääkida, ent otsustamisvõim jääb siiski suurimatele poliitilistele jõududele, kes sunnivad väiksemaid parteisid hääletama nende poolt välja käidud poliitiliste ideede poolt (Orlović 2015, 32). Seega on Lijpharti hinnangul suure koalitsioonivalituse puhul vajalik ka vähemusveto olemasolu. Selle abil on vähemusel võimalik end kaitsta enamuse otsuse eest, kui tunnetatakse, et tehtud otsusega rikutakse nende õigusi või minnakse vastavusse nende huvidega (Lijphart 1977, 36). Ideaalses olukorras ei kasutata vähemusvetot kuigi tihti, kuid Lijpharti kriitikute hinnangul võib veto võimalus kogu poliitilist protsessi halvata (Orlović 2015, 32). Lijphart toob välja, et see pole probleem, kuna liigne vähemusveto kasutamine saaks lõpuks kahjulikuks ka vähemusele endale, kuna tekib stagnatsioon. Samuti piisab tema arvates vaid vähemusveto olemasolust, et vähemus tunneks end juba turvaliselt (Lijphart 1977, 37). Ideaalis saavad kõik osapooled aru, et selleks, et valitsemine toimiks, on vajalik teha teatud järeleandmisi.

Kolmandaks oluliseks põhimõtteks leppedemokraatia puhul on proportsionaalsus. Ühelt poolt on proportsionaalsus oluline, kuna võimaldab jagada riigiametnike positsioone ning riiklikuks toetuseks mõeldud finantsressursse erinevate kogukondade vahel võrdselt vastavalt kogukonna suurusele (Lijphart 1977, 38). Proportsionaalne süsteem tagab seega mitmete konfliktiküsimuste kadumise (Wolff 2011, 1783). Kõige olulisem on aga see, et proportsionaalsus tagab olukorra, kus poliitiline võim on jaotatud kõigi osapoolte vahel

ning seega on tagatud võrdne esindatus ning see täiendab hästi suure koalitsiooni süsteemi.

Suurt koalitsioonivalitsust toetab ka leppedemokraatia neljas osa, milleks on autonoomsete üksuste olemasolu. See näeb ette, et otsused, mis puudutavad kõiki esindatavaid, tehakse koos, ent otsuseid mis puudutavad vaid ühte konkreetset osapoolt, saab see osapool teha iseseisvalt (Lijphart 1977, 41). Sisuliselt on tegemist devolutsiooniga, see tähendab, et võimalikult palju otsuseid püütakse delegeerida madalamatele võimuastmetele, kus kogukondadel on küllaltki suur diskretsiooniõigus. See tagab olukorra, kus ühe poole eest ei tee otsuseid teised. Autonoomsete üksuste üheks erivariandiks on föderatsioon. Föderatsioon pole olemuselt osa leppedemokraatiast, ent võib olla üheks sellist süsteemi toetavaks faktoriks (Lijphart 1977, 42). Lisaks territoriaalautonoomiale eksisteerib ka kultuuriautonoomia võimalus, mille kohaselt on kultuurilisele, keelelisele, usulisele või etnilisele kogukonnale antud õigus luua omavalitsuslikke institutsioone oma kultuuri hoidmiseks ning arendamiseks (Coakley 2015, 178). Territoriaalne autonoomia on eelistatud juhul, kui etnilise kogukonna liikmed on koondunud teatud riigi osasesse, ning mitteterritoriaalne autonoomia on sobilik juhul kui etnilise kogukonna liikmed paiknevad hajusamalt riigi erinevates piirkondades.

Lijpharti teooria on leidnud ka hulgaliselt kriitikuid. McGarry ja O'Leary toovad välja, et leppedemokraatia pole alati edukas ning selle nõrkusteks võivad olla väliste faktoritega mitteametamine, enesemääramisvaidluste liikumine riigi piiridest kaugemale, terminoloogilised ja kontseptuaalsed ebatäpsused ning konfliktide lahendamise kasvav keerukus, kus lisaks leppedemokraatia lahendustele on vaja täiendavaid mehhanisme (Wolff 2011, 1783). Teooriat on kritiseerinud ka Robert Dahl, kes toob välja, et leppedemokraatia nõuab toimimiseks kindlaid tingimusi (Orlović 2015, 31). Poliitiline eliit peab olema üksmeelel leppedemokraatia vajalikkuses ning neil peavad olema vastavad vahendid selle rakendamiseks. Philip Roeder ja Donald Rothchild toovad välja, et võimu jagamine põhjustab olukorra, kus poliitikud on oma tahtmise saamiseks valmis tegema kompromisse mingites teistes küsimustes ning seega ei saa ühelgi osapoolel välja kujuneda ühtset ning terviklikku poliitikat, sest vajalik on pidev kompromisside tegemine (Bieber 2005, 95). Florian Bieber (2005, 95) omakorda toob välja, et vähemuse

vetoõiguse olemasolu toob kaasa selle, et seda õigust kasutatakse liiga tihti ning see võib põhjustada poliitilist stagnatsiooni. Seega on vajalik defineerida väga täpselt, millistel puhkudel on vetoõiguse kasutamine õigustatud. Lijphart (1977, 37) aga on arvamusel, et vähemused ei kasutaks vetoõigust üleliigselt palju, kuna saadakse aru, et see tekitab stagnatsiooni ning sarnast vetoõigust võidakse kasutada ka nende vastu. Lijpharti toetab ka Joanne McEvoy, kes lisab, et ainuüksi vetoõiguse olemasolu annab vähemustele turvatunde, et nendega siiski arvestatakse (McCulloch 2017, 4).

Kuna antud töös on käsitletud sügavalt lõhestunud riiki, mis hõlmab endas mitmeid eri rahvuseid, kes on üksteisega ka kodusõjas olnud, siis näib vähemalt teoorias, et leppedemokraatia on riigiloomel meetoditest antud juhul parim valik, kuna see julgustab koostööd etniliste osapoolte vahel. Viies läbi antud juhtumanalüüsi, seda eriti niivõrd keeruka riigi alusel, on võimalik järeldada, kas need neli põhimõtet ka praktikas töötavad ning millised neist avaldavad enim positiivset või negatiivset mõju.

2. Bosnia ja Hertsegoviina

Bosnia ja Hertsegoviina on Euroopas Aadria mere ääres asuv riik, piirnedes Horvaatiaga, Serbiaga ning Montenegroga. Riigi suuruseks on 51,197 ruutkilomeetrit ning elanikke on 2017. aasta seisuga 3 856 181, kusjuures sellest bosnialasi on 50,1%, serblasi 30,8% ning horvaate 15,4% (The World Factbook). Kuigi Bosnia ja Hertsegoviina riiki ei saa ametlikult nimetada leppedemokraatiaks, on siiski riigi loomisel kasutatud mitmeid leppedemokraatia elemente. Põhiseaduse kohaselt pole aga tegemist ei föderatsiooni ega konföderatsiooniga (Orlović 2005, 37). Seega puudub selgus, mis süsteemiga on tegemist ning riigi analüüsil on kõige parem kasutada leppedemokraatia teooriat.

1918. aastast alates oli Bosnia ja Hertsegoviina Jugoslaavia koosseisus. Jugoslaavia oli föderaalne vabariik, mis koosnes sotsialistlikest vabariikidest Sloveeniast, Horvaatiast, Montenegrost, Serbiast, Makedooniast, Bosnia ja Hertsegoviinast ning autonoomsetest provintsidest Vojvodinast ning Kosovost. Iseseisev Bosnia ja Hertsegoviina riik tekkis 1992. aastal peale Jugoslaavia lagunemist (Zlatko et al. 2000, 316). Samal ajal iseseisvusid aga ka teised Jugoslaavia sotsialistlikud vabariigid ning see tõi kaasa natsionalistlike meeleolude tõusu Bosnia ja Hertsegoviinas. Bosnia ja Hertsegoviinas korraldati Jugoslaaviast eraldumiseks referendum. Kui horvaadid ja bosnialased olid selle poolt, et eralduda, siis serblased soovisid jääda Jugoslaavia koosseisu. Siiski otsustati iseseisvuda ning sellega kaasnes bosnia serblaste poolne lahkulöömine Bosnia ja Hertsegoviinast ning Serbilaste Vabariigi loomine, mis tõi kaasa kodusõja puhkemise (Magaš 1993, 17). Niisiis Jugoslaavia lagunemine ning sellega kaasnenud segadus, territooriumi jagamine ning tugevad natsionalistlikud meeleolud viisid riigi kodusõjani.

Kodusõjajärgsele rahu taastamisele ning riigiloomele Bosnia ja Hertsegoviinas on kaasa aidanud mitmed rahvusvahelised jõud. Kodusõja alguses saatis ÜRO riiki oma rahuvalvajakad (Cohen 1995). Võib aga öelda, et rahuvalvemissioon polnud kuigi edukas, nõudes 107 rahuvalvaja elu, ning kokkuvõttes ei suudetud verist sõda lõpetada ega kontrolli all hoida. ÜRO rahuvalve Bosnia ja Hertsegoviinas peegeldas pigem seda, et tegelikult poldud valmis niivõrd kiiresti eskaleerunud sõtta efektiivselt sekkuma (Cohen 1995). ÜRO tegevust Bosnias toetas NATO vägede sekkumine, kelle eesmärgiks oli

takistada konflikti levikut, peatada humanitaarkriis ning rakendada rahulepingut. Kokkuvõttes saadeti Bosnia sõtta ligikaudu 60 000 sõdurit (Daalder 1998).

Alates 1999. aastast oli NATO eesmärkideks militaarjõudude kohalolu riigis, et luua turvaline keskkond ning vältida sõja osapoolte suhete halvenemist ja konflikti eskaleerumist, aidata kaasa riigist põgenenud elanike tagasitoomisele ning luua riigis efektiivne sõjaline koostöö keskvõimu tasandil kahe autonoomse haldusüksuse vahel (North Atlantic Treaty Organisation 1999). Aastate jooksul on aga USA kohalolu riigis selgelt vähenenud ning nüüdseks on selge, et USA tahab Bosnia ja Hertsegoviina probleemi jätta pigem Euroopale lahendamiseks (Morrison 2011, 19). Samas on peale 2007. aastat mõned liikmesriigid nagu näiteks Hispaania ja Prantsusmaa avaldanud soovi oma jõud Bosnia ja Hertsegoviinast ära tuua, kuna 2007. aastal pidi kaduma ka rahvusvahelist määratud riigi valitsemist jälgiva Kõrge Esindaja ametikoht (Morrison 2011, 18). Ka Daytoni rahulepingu koostamisel ja rakendamisel on sekkunud nii USA ja NATO, ÜRO kui ka Euroopa Liit, seega on need neli mänginud väga selgelt vahekohtuniku rolli. Daytoni lepinguga omakorda pandi paika Bosnia ja Hertsegoviina poliitiline süsteem.

Kuigi sõja lõpust ning rahulepingu sõlmimisest on möödunud üle kahekümne aasta, siis pole riigisisesed pinged endiselt kadunud. Lisaks sellele, et riigis esinevad endiselt etnilised pinged, pole riik tõenäoliselt võimeline püsima ilma rahvusvahelise sekkumiseta. Juba pikka aega on riigis kestnud poliitiline stagnatsioon, mis tuleneb suuresti riigiüleste institutsioonide nõrkusest ning vaidlustest põhiseaduse ning institutsioonide reformi üle (Keil & Perry 2015, 5). Alates 2006. aastast on samuti selgelt vähenenud rahvusvaheline kohalolu riigis, peale mida pole aga riik suutnud iseseisvalt olulisi edusamme teha (Keil & Perry 2015, 5). Kõige enam oodatakse, et riiki aitaks edasi Euroopa Liit, ent ka nendepoolne suhtumine on olnud pigem kõhklev (Morrison 2009, 19). Vaadates riigi arengut ning tänast seisut on selge, et Bosnia ja Hertsegoviina juhtumit on oluline analüüsida selleks, et näha, milliseid vigu on riigiloome vahendite valiku ja rakenduse osas tehtud ning mida oleks pidanud tegema teistmoodi, selleks et Bosnia ja Hertsegoviina oleks kahekümne aastaga suutnud saada iseseisvaks ja tugevaks riigiks.

2.1. Daytoni rahuleping

Bosnia ja Hertsegoviina puhul võib öelda, et riik oli suuresti üheks esimeseks katsetuseks niivõrd laialdasest rahvusvahelisest sekkumisest ja rahvusvahelise järelvalve all toimunud riigiloomest (Chandler 2006, 1). See on katsetus sellest, kuidas tuua välise abiga riiki struktuure, mis suudaks stabiliseerida etnilisi suhteid ning tagada põhilised demokraatliku valitsemise standardid (Keil & Perry 2015, 1). Bosnia ja Hertsegoviina rahulepingut võib ühtlasi pidada kõige ambitsioonikamaks omasuguseks dokumendiks, mis üldse kunagi on loodud (Bose 2002, 1). Daytoni lepinguga pandi paika Bosnia ja Hertsegoviina poliitiline süsteem ning selleks kasutati mitmeid leppedemokraatia põhimõtteid.

Kui Lääne jõud Bosnia ja Hertsegoviinas aset leidvatesse sündmustesse sekkusid oli eesmärgiks peatada riigis käimasolev kodusõda, kuid algselt polnud kavas aidata kaasa ka riigi ehitamisele peale sõja lõppu. Kodusõja lõppedes ilmnis aga, et väline abi riigi ülesehitamisel on vältimatu (Chivvis 2010, 47). Rahulepinguid üritati sõja ajal sõlmida korduvalt, ent tulemusteta. Sündmus, peale mida sai ilmsiks rahulepingu kriitilisus, leidis aset ÜRO poolt loodud muslimite nõ kaitsealas Srebrenicas 1995. aasta juulis, kui Bosnia serblased tungisid läbi Hollandi rahuvalvest ning tapsid tuhandeid Bosnia muslimeid (Chivvis 2010, 48).

Bosnia ja Hertsegoviina rahulepingu sõlmimisse, riigi loomisesse ning selle tulevikku investeerisid tugevalt Ameerika Ühendriigid. Kuigi riigis elavad horvaadid, serblased ning muslimid tahtsid Jugoslaavia lagunemise järgselt selgelt autonoomiat ning ka Euroopas oldi valmis lahknemist toetama, siis USA oli 1991. aastal tugevalt nende kolme lahkulöömise vastu, lubades, et rahvusvaheline kogukond on valmis tunnustama ühtset riiki, üritades sellega vältida kodusõja puhkemist (Binder 1993). Lahknemise takistamise taga oli hirm, et selline sündmus tekitaks sarnaseid meeleolusid ka teistes äsja iseseisvunud postkommunistlikes riikides, kus olid samuti tekkinud etnilised pinged. Samuti kardeti Serbia muutumist liiga tugevaks, juhul kui Bosnia serblased oleksid emamaaga liitunud. USA sekkumine aga ei suutnud ära hoida sõja puhkemist ning aasta pärast ohvriterohke sõja algust muutis USA oma taktikat, suunates osapooli allkirjastama kokkulepet, mis lubaks neil kolmel eralduda (Binder 1993). Konflikt osapooled aga ei nõustunud lepingut allkirjastama ning seega kestis kodusõda veel järgmised kaks aastat,

nõudes palju inimesid, enne kui suudeti välja töötada leping, mis rahuldaks kõiki osapooli ning kokkuvõttes siiski looks ühe tervikliku riigi. 1995. aastal said Bosnia ja Hertsegoviina, Horvaatia ning Jugoslaavia presidendid kokku, et alla kirjutada niinimetatud Daytoni rahulepingule (*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*). Kuna aga olukord riigis oli pingeline ning surve sõda lõpetada ning säästa inimesid oli äärmiselt tugev, siis võib öelda, et Daytoni leping tehti pigem kiiruga ning paljude kompromissidega (Chivvis 2010, 48). Selleks, et saavutada toimivat kompromissi kõigi poolte vahel loodi keeruline ja fragmenteeritud süsteem, mis koosneb kolmest armeest, kahest tolliametist, viiest presidendist, 12 peaministri ning 13 politseiüksusest (Chivvis 2010, 49). Dayton on omakorda omalaadne, kuna selle rahulepinguga pani paika ka riigi põhiseadus. Seega ei läbinud põhiseaduse vastuvõtmine tavalist protseduuri, milleks on arutelu parlamendis ning referendum põhiseaduse vastuvõtmiseks. Lepingu eesmärgiks oli lõpetada vägivaldne sõda, kuid lepinguga ei määratud kedagi sõja võitjaks. Leping peegeldab nii serblaste ja horvaatide iseseisvussoovi kui ka bosnialaste soovi luua ühine riik. Lepingule järgnev rahu oli seega endiselt ebastabiilne, kuna ühiskonnas juurdunud konflikti põhjuseid ja erimeelsusi lepinguga ei lahendatud (Chivvis 2010, 49). Esialgelt pandi riik rahvusvahelise kaitse alla määramata ajaks. Samuti loodi välisjõudude esindamiseks Bosnia ja Hertsegoviinas Kõrge Esindaja ametikoht, mille ülesanne oli suunata riigi juhtimist siirdeperioodil. See ametikoht pidi algsest kaduma 2007. aastal, kuid on olemas tänaseni, kuna kohalikud poliitikud pole võimelised poliitilise ebastabiilsuse tõttu riiki juhtima (Morrison 2011, 8).

Tegelikkuses oli Dayton mõeldud lühiajaliseks valitsemiseks ning pidi kehtima seni, kuni riik suudab iseseisvalt vastu võtta uue konstitutsiooni. Daytoni lepinguga pandi paika leppedemokraatiale põhinev süsteem, ent leppedemokraatia on Lijphardi kohaselt samuti ajutine süsteem, mille elemendid peaksid juurduma viisil, et normaliseeruks osapoolte vaheline koostöö ja kaoks vajadus leppedemokraatliku süsteemi järgi (Lijphart 1977, 2). Kui suudetakse taastada koostöö, siis ollakse valmis riiki juhtima vastavalt riigi seisule ja vajadustele. Seega olid nii Dayton kui ka sellega määratud leppedemokraatlik struktuur mõeldud ajutiseks lahenduseks, suunamaks kolme etnilist osapoolt koostööd tegema ning seejärel iseseisvalt riigi valitsemisega hakkama saama.

2.2. Daytoni-põhine ülesehitus

Bosnia ja Hertsegoviina institutsionaalset ülesehitust peetakse maailma üheks keerulisemaks. Tegemist on detsentraliseeritud võimuga riigiga, mis koosneb kahest föderatiivsest haldusüksusest, milleks on Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioon ning Serblaste vabariik. Bosnia ja Hertsegoviina poliitiline struktuur on kinnitatud Daytoni rahulepinguga, mis sisaldas uut konstitutsioonilist ning institutsionaalset ülesehitust uuele Bosnia riigile (Keane 2002, 70). Riigiüleste institutsioonide ülesehitamisega tegelesid eeskätt välised jõud, kuna riigisiseste läbirääkijate prioriteediks oli oma haldusüksuse kehtestamine ning vähem oluline oli ühiste institutsioonide probleem.

Bosnia ja Hertsegoviinal on Daytoniga paika pandud valitsemise süsteem, kus riigiväliselt valitud Kõrge Esindaja institutsioonil on võim sekkuda kohalike poliitikute tegevusse ning otsuste tegemisse. Kõrgel Esindajal ja Kõrge Esindaja Bürool on riigis palju otsustamisõigust (Morrison 2011, 9). Kõrge Esindaja Büroo eesmärk on edendada valitsemisinstitutsioonide efektiivset toimist ning jälgida Daytoni rahulepingu rakendamist. Kõrgele Esindajale on alates 1997. aastast antud ka nõu Bonni volitused, mis aitasid tugevdada selle ametniku võimu ning aitasid kaasa sellele, et kohalik eliit ei seisaks Daytoni rakendamise vastu. Bonni volitused annavad Kõrgele Esindajale võimaluse Daytonile vastu töötavaid või Kõrge Esindaja tööd takistavaid poliitikuid ametist vabastada ning kehtestada seadusi olukordades, kus riigi juhid ei suuda jõuda kokkuleppele (Morrison 2011, 9).

Riigi tasandil on Bosnia ja Hertsegoviinal neli peamist institutsiooni, milleks on ministrite nõukogu ehk valitsus, parlamentaarne assamblee, president ning põhiseaduslikkuse järelvalve kohus (Keane 2002, 70). Põhiseaduslikkuse järelvalve kohus koosneb üheksast liikmest, kellest kolm on rahvusvahelised kohtunikud ning kuus kohalikud kohtunikud. Kahekojaline parlamentaarne assamblee koosneb omakorda kahest osast, milleks on 42-liikmeline alamkoda ning 15 volinikust koosnev ülemkoda (Bose 2002, 61). Presidendi institutsioon koosneb kolmest liikmest, kellest üks on bosnialane, üks horvaat ning üks serblane, ning kes valitakse neljaks aastaks (Keane 2002, 71). Bosnia ja Hertsegoviina valitsus koosneb kuuest ministrist ning 12 saadikust. Täidesaatva võimu ehk ministrite nõukogu liikmed, nomineeritakse Bosnia ja

Hertsegoviina presidendi poolt ning liikmed kinnitatakse Bosnia ja Hertsegoviina esindajatekoja ning ÜRO määratud Kõrge Esindaja poolt (Keane 2002, 71).

Tabel 1. Bosnia ja Hertsegoviina põhiseaduslik struktuur (Autori joonis, kohandatud The World Bank, 2017)

Kolmeliikmeline presidendi institutsioon (bosnialaste president, horvaatide president, serblaste president)		
Riigi tasand (kahekojaline parlamentaarne assamblee, ministrite nõukogu)		
Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioon	Brčko distrikt	Serblaste Vabariik
Kohalikud omavalitsused (74)		Kohalikud omavalitsused (63)
Kantonid (10)		

Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioonil, mis on üheks riigi allüksuseks, on viis peamist institutsiooni. Föderatsioonil on riigi tasandist eraldiseisev presidendi institutsioon ning kaks vahetuvat presidenti, üks horvaat ning üks bosnialane (Keane 2002, 71). Samuti on Föderatsioonil sarnaselt riigi tasandiga kahekojaline parlament, mille alamkojas on 140 liiget ning ülemkojas 80 liiget. Föderatsiooni valitsusse kuuluvad 12 ministrit ning kaks portfelli ministrit. Samuti on Föderatsioonil üheksaliikmeline põhiseaduslikkuse järelvalve kohus ning 24-liikmeline ülemkohus (Bose 2002, 61). Serblaste vabariigil on samuti riigi tasandist eraldiseisev president. Parlament on aga kahest eelnevast näitest erinevalt ühekojaline, koosnedes 83 liikmest ning kandes rahvusassamblee nimetust. Vabariigi valitsus koosneb 17 ministrist (Bose 2002, 61). Kohtutest eksisteerivad samuti põhiseaduslikkuse järelvalve kohus ning ülemkohus.

Kohaliku valitsemise tasandil on kahe haldusüksuse institutsioonides oluline erinevus. Bosnia Föderatsiooni kohalikud üksused on kantonid ja kohalikud omavalitsused. Kantoneid on kokku kümme ning igal kantonil on president, assamblee ning kohus.

Kohalikel omavalitsustel on linnapea, volikogu ning kohus (Keane 2002, 71). Serblaste vabariigil kantonite süsteem puudub ning seega on neil ainult kohalikud omavalitsused, mida on kokku 63, ning igal ühel neist on linnapea ja nõukogu. Kohtusüsteemi osadeks on maakonnakohas ja ringkonnakohus (Bose 2002, 61).

3. Metodoloogia

Käesoleva bakalaureusetöö näol on tegemist kvalitatiivse uurimusega. Selline lähenemine on sobivaim, kuna soovitakse süvitsi analüüsida ühes konkreetses riigis toimuvat. Täpsemalt on kasutatud juhtumanalüüsi meetodit, kus uuritakse teatud nähtust konkreetse teooria kaudu. Juhtumanalüüsi puhul saab omakorda eristada kolme juhtumi tüüpi: seesmine juhtum, instrumentaalne juhtum ning kollektiivne juhtum (Stake 1995, 3). Seesmise juhtumi puhul analüüsitakse unikaalset nähtust, et selle kohta informatsioon koguda. Instrumentaalse juhtumi puhul on eesmärgiks uurida üldisemat fenomeni konkreetse ilmingu puhul ning kollektiivne juhtum ühendab eri juhtumeid, mis on omavahel seotud (Stake 1995, 4). Antud töö puhul on tegemist instrumentaalse juhtumi analüüsiga – uuritakse leppedemokraatia rakendamist Bosnia ja Hertsegoviina näitel.

Töö kontseptuaalses raamistikus on välja toodud viise, kuidas on võimalik läheneda riigiloomele kodusõja läbinud ning multietnilistes riikides. Täpsemalt on kirjeldatud leppedemokraatia olemust, kuna autor leiab, et Bosnia ja Hertsegoviina puhul on rakendatud leppedemokraatia elemente ning riigi seisundit vaadates võiks see olla ka edukaim riigiloomete meetod ning seega on leppedemokraatia toimimine võetud aluseks antud juhtumanalüüsi teostamiseks. Töö keskendub Bosnia ja Hertsegoviina arengule peale kodusõja lõppu 1995. aastal ning peamiselt uuritakse, milline on riigi seis tänasel päeval. Töö käigus analüüsitakse Bosnia ja Hertsegoviinat just leppedemokraatia nelja peamise tunnuse alusel. Nendeks on suur koalitsioonivalitus, proportsionaalsus, vähemuse vetoõigus ning autonoomsed üksused. Suure koalitsioonivalituse puhul vaadeldakse, millised on olnud Bosnia ja Hertsegoviina valitsused - mil määral on koalitsioonivalitsemise printsiipi rakendatud ja kas Bosnia ja Hertsegoviina valitsuskoalitsioone saaks kirjeldada suurte koalitsioonidena. Vetoõiguse puhul vaadatakse, kas ja millised vetoõigused riigis üldse kehtivad, palju on neid kasutatud ning kuidas on need mõjutanud riigi arengut. Proportsionaalsuse printsiibi all vaadeldakse, kui laialdaselt on seda rakendatud ja mille alusel ning kelle vahel on ametikohad jaotatud. Autonoomsete üksuste puhul analüüsitakse seda, millised on suhted üksuste ning riigi tasandi vahel. Töö keskendub eelkõige riigi tasandi analüüsile ning jätab seega välja autonoomsete üksuste sisese analüüsi, kuna rahvusvaheline sekkumine on keskendunud

just riigiülese valitsemise taastamisele ja selle juhtimisele. Autonoomsed üksused on rahvusvahelisest sekkumisest vähem mõjutatud.

Niisiis on antud bakalaureusetöö uurimusküsimuseks millised leppedemokraatia osad Bosnia ja Hertsegoviina toimivad ning millised mitte. Analüüsi jaoks kasutatakse andmeid, mis näitlikustavad Bosnia ja Hertsegoviina olukorda. Samuti tuuakse välja erinevaid näiteid sellest, mis vastavalt, kas toetavad leppedemokraatia sobivust Bosnia ja Hertsegoviinas või viitavad pigem sellele, et leppedemokraatia pole toimiv. Lijphart toob omakorda välja ka selle, et kui osapoolte vaheline koostöö ei suju ning leppedemokraatia ei tööta, siis peaks olema lubatud eraldumine (Lijphart 1975, 105). Olles hinnanud kõigi nelja osa toimimist Bosnia ja Hertsegoviinas annab autor hinnangu sellele, kui hästi on leppedemokraatia toiminud ning kas oleks mõistlik jätkata ka tulevikus leppedemokraatia rakendamist või vajab riik püsimiseks ning iseseisvumiseks alternatiivsed lahendusi või isegi mõne kogukonna eraldumist.

4. Juhtumanalüüs

4.1. Suur koalitsioonivalitus

Arend Lijpharti käsitluse kohaselt on suured koalitsioonivalitsused valitsused, millesse on haaratud võimalikult palju erinevaid erakondi, erinevate vaadetega, selleks et võimalikult suur osa kogukonnast oleks esindatud ning saaks valitsemisel osaleda (Lijphart 1977, 33). Suur koalitsioonivalitsus on sobiv ühiskondades, kus peamiste parteide arusaamad ja ideed on üksteisest väga erinevad ning seega on sellise valitsuse eesmärgiks tagada eliidivaheline koostöö, et seda kaudu stabiliseerida riigi poliitilist olukorda (Lijphart 1977, 25).

Suurt koalitsioonivalitsust on Bosnia ja Hertsegoviinas rakendatud ligikaudu 15 aastat ning seega on võimalik viimaseid üldvalimisi vaadates ning võiduparteide tegevust analüüsides välja selgitada, kui hästi on tänaseks suudetud suure koalitsioonivalitsemise toimimist teostada. Viimased üldvalimised leidsid Bosnia ja Hertsegoviinas aset 2014. aastal. Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni tasandil sai 2014. aastal enim hääli konservatiivne ja natsionalistlik Demokraatliku Tegevuse Partei (*The Party of Democratic Action*) (European Parliament 2015). Horvaatide parteidest kogus enim hääli 1990. aastal loodud konservatiivne natsionalistlik Bosnia ja Hertsegoviina Horvaatide Demokraatlik Ühing (*The Croatian Democratic Union of Bosnia and Herzegovina*) ning serblaste parteidest sai enim hääli 1992. aastal loodud parempoolne natsionalistlik partei Iseisvate Sotsiaaldemokraatide Liit (*Alliance of Independent Social Democrats*) (European Parliament 2015). Vaadates kõikide Bosnia ja Hertsegoviina valimiste tulemusi alates 1995. aastast, siis selgub, et need kolm parteid on osutunud valituks iga kord. Seega on selge, et neil kolmel on olnud teatav mõju Bosnia ja Hertsegoviina poliitilisele kliimale.

Demokraatliku Tegevuse Partei on peamiselt bosniaalastest koosnev erakond, mille eesmärgiks on poliitilistelt ning majanduslikult ühtse riigi ning autonoomsete piirkondade säilitamine (European Forum for Democracy and Solidarity 2018, 9). Kuigi srblaste Iseisvate Sotsiaaldemokraatide Liit peaks oma olemuselt olema sotsiaaldemokraatlike vaadetega, siis valimistel on tihti kasutatud etnilisust rõhutavaid kampaaniad, selleks et hääli koguda. Pigem esitletakse end serblaste huvide eest seisva parteina. Rahvusvaheline

kogukond on parteid ja selle juhti süüdistanud reformide ning Euroopa Liidu integratsiooniprotsessi aeglustamises. Samuti on partei liider korduvalt rõhutanud soovi tugevdada Serblaste Vabariigi autonoomiat (European Forum for Democracy and Solidarity 2018, 7). Bosnia ja Hertsegoviina Horvaatide Demokraatlik Ühing on olemuselt kristlik natsionalistlik erakond. Erakonna eesmärgiks on luua hetkel Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni kuulutatavatele horvaatidele eraldi autonoomne üksus (European Forum for Democracy and Solidarity 2018, 9), tagamaks nende huvide paremat kaitset. Kuigi need parteid on saanud enim hääli oma etnilistes regioonides, siis ei taga see alati kohta koalitsioonis. Seda näitas näitas selgelt 2014. aastal moodustatud koalitsioon, kust jäeti välja serblaste Iseseisev Sotsiaaldemokraatide Liit (Latal 2017). Siinkohal võiks täheldada, et koalitsioonivalitsusest on teadlikult välja jäetud partei, mis on aastate jooksul olnud üheks suurimaks poliitiliste arengu blokeerijaks ning selline samm võib näidata, et Bosnia ja Hertsegoviina poliitikud üritavad siiski riigi olukorda parandada ning tagada poliitilist arengut.

Bosnia ja Hertsegoviinas on selgelt rakendatud suure koalitsioonivalitsemise printsiipi. Valitsuskoalitsioonides peavad olema esindatud mõlema autonoomse üksuse parteid, kuid koalitsiooni kaasatakse enamasti rohkem kui kaks parteid. Näiteks 2014. aasta valimistele järgnevalt moodustasid koalitsiooni bosnialaste Demokraatliku Tegevuse Partei, erakond Parema Bosnia ja Hertsegoviina nimel (*Union for a Better Future of Bosnia and Herzegovina*, Bosnia ja Hertsegoviina Horvaatide Demokraatlik Ühing ning serblaste Muutuste Liit (*Alliance For Change*), millesse kuuluvad Demokraatliku Progressi Partei (*Party of Democratic Progress*), Serblaste Demokraatlik Partei (*Serb Democratic Party*) ja Rahva Demokraatlik Liikumine (*People's Democratic Movement*) (Jukic 2014; Latal 2017).

Eelnevalt toodud parteide kirjeldusest selgub, et eriti Serblaste Vabariigis ning horvaatide seas on endiselt populaarsed etnilisust rõhutavad ja natsionalistlikke ideid propageerivad parteid. Ka 2014. aastal valitsuskoalitsiooni moodustanud parteid esindavad pigem kas horvaate, serblasi või bosnialasi ning seega puuduvad koalitsioonist parteid, kes esindaks kõigi või mitme etnilise kogukonna huve üheaegselt. Sellest tulenevalt ilmneb, et Bosnia ja Hertsegoviinas pole endiselt kadunud etnilised meeleolud. Näiteks on serblased ja

horvaadid väljendanud soovi omada rohkem autonoomiat ning välja on pakutud ka eraldi horvaatide autonoomse üksuse loomine (Bieber 2014). Ent selle kõige juures on populaarsemate bosnialaste parteide sooviks säilitada ühtset riiki. Räägitud on ka autonoomsete üksuste täielikust kaotamisest. Kui aga erimeelsused eksisteerivad juba niivõrd laial tasandil, on selge, et üksmeelele jõudmine on keeruline ja seega võib suure koalitsioonivalitsuse töö osutada keeruliseks. Kui endiselt on küsimus selles, kes omab kui palju autonoomiat ning kuidas on jaotatud territoorium, pole võimalik rääkida muust arengust.

Paljude autorite kohaselt on Bosnia ja Hertsegoviinas juba mitmeid aastaid olnud poliitiline stagnatsioon. Poliitilise stagnatsiooni üheks põhjuseks võib näiteks tuua parlamendiliikmete suutmatus jõuda otsustes üksmeelele. Kui üldiselt on suudetud koalitsioonivalitsusi luua ilma suuremate probleemideta, siis üheks enim murettekitavamaks olukorraks oli 2010. aastal toimunu, kus peale valimisi ei suudetud luua valitsust. Valitsuse moodustamiseks läks aega ligikaudu 15 kuud (Woehrel 2013, 4). Selle põhjuseks olid erimeelsused horvaatide parteide ja Bosnia ning Hertsegoviina Sotsiaaldemokraatliku partei vahel. Sarnased pikaajalised protsessid ning erimeelsused leiavad tihti aset ka riigieelarve kinnitamisel (Woehrel 2013, 4). Leppedemokraatia töötab aga põhimõttel, et teatud küsimustes on osapoolsed valmis tegema kompromisse. Seega kui ükski partei pole suuteline tegema järeleandmisi teatud küsimustes, siis toimub poliitiline otsustusprotsess aeglaselt. Kuigi igapäevane valitsemine toimub selliste seisakute puhul edasi autonoomsete üksuste tasandil, toovad sellised olukorrad siiski kaasa probleeme, mis puudutavad Bosnia ja Hertsegoviina rahvusvahelist seisust, halvates näiteks Euroopa Liidu integratsiooni protsessi.

Niisiis tulevad Bosnia ja Hertsegoviina puhul üsna selgelt välja sellise koalitsioonivalitsuse nõrkused. Probleeme on mitmeid ning need probleemid takistavad ka riigi iseseisvat valitsemist. Selle tõttu on riigis endiselt olemas rahvusvaheliselt määratud Kõrge Esindaja positsioon, kes jälgib valitsusinstituutide tööd ning vajadusel sekkub, et valitsemine ei seiskuks ühe probleemi tõttu. Teoorias tundub suur koalitsioon olevat Bosnia ja Hertsegoviina jaoks ideaalne variant, kuna see tagab kõigi

kolme suurema etnilise kogukonna esindatuse valitsemisel, ent samas näeme, et olukord pole lahenenud niivõrd sujuvalt.

Üheks põhjuseks, miks koalitsioonivalitus pole töötanud, võib olla ka Bosnia ja Hertsegoviina poliitiline kultuur. Nagu eelnevalt mainitud oli Bosnia sõda äärmiselt verine ning seega oli vajalik selle kiire lõpetamine, mis aga ei jätnud piisavalt aega rahuläbirääkimisteks. Kuna riik väljus kodusõjast lepinguga, mis koostati rahvusvaheliste jõudude abiga ning nõudis kõigilt kolmelt osapoolelt väga palju kompromisse, siis on selge, et algusest peale pole elimineeritud tõelisi konflikte põhjuseid, mis avalduvad nüüd ka riigi juhtimisel. Tõenäoliselt oletasid rahvusvahelised esindajad, et riigi olukorra stabiliseerimine muudab osapoolte suhtumist ning põhiseadust muudetakse peale esimesi demokraatlikke valimisi. Seda pole aga tänaseni toimunud ning tegelikkuses poliitikud ja parteid kasutavad ära etnilisi meeleolusid, suurendades lõhet veelgi enam ja õõnestades keskvõimu legitiimsust. Poliitikute käitumine võib olla mõjutatud ka Kõrge Esindaja positsiooni olemasolust, kuna teatakse, et igal juhul on Kõrgel Esindajal õigus riigi poliitikute otsuseid ümber pöörata või ka poliitikuid ametist eemaldada. Sellest võiks järeldada, et selline rahvusvaheline kontroll ei soodusta eliidi omavahelist koostööd.

Seega näib, et kuigi suur koalitsioonivalitsus võis olla kõige parem variant äsja kodusõjast väljunud riigi puhul, kuna see võimaldas kõige edukamalt vältida uue konflikti tekkimist ning sõja puhkemist, siis täna ei näi see enam toimivat ning seega vajab Bosnia ja Hertsegoviina alternatiivseid lahendusi või muutusi poliitikutevahelises suhtluses. Kui aga parlament ja valitsus pole suuteline välja töötama põhiseaduse reformi ning tegutsema viisil, mis aitaks kaasa riigi arengule, ei ole reaalne ka riigi väljumine praegusest poliitilisest stagnatsioonist.

4.2. Vähemuse vetoõigus

Lijphart tõi leppedemokraatia teoorias välja vähemusveto olemasolu olulisuse suure koalitsioonivalitsuse toetamisel. Vähemusveto abil oleks vähemustel võimalik end kaitsta enamuse otsuse eest, kui tunnetatakse, et tehtud otsusega rikutakse nende õigusi või minnakse vastavusse nende huvidega. Vähemuse vetoõigus annab osapooltele kindluse, et ükski osapool ei saa ühepoolselt süsteemi muuta (Lijphart 1977, 36). Vähemuse vetoõiguse kriitikana on välja toodud, et seda võidakse hakata kasutama liiga palju, mis

aeglustaks poliitilist protsessi ning vähendaks reageerimiskiirust kriitilistele probleemidele, ent Lijphart toob välja, et vähemused ise saavad aru et vetoõiguse liigne kasutamine viiks poliitilise stagnatsioonini ning seega pole see probleemiks (Lijphart 1977, 37).

Bosnia ja Hertsegoviinas kehtib riigi tasandil üsna keeruline veto süsteem. Esiteks on vetoõigus kõigil kolmel põhilisel etnilisel kogukonnal, kusjuures vetoõigust pole neist kolmest väiksematel kogukondadel nagu juutidel, romadel, jugoslaavlastel või teistel, kes pole omaks võtnud ühtegi kolmest peamisest etnilisest kultuurist (McCullock 2017, 6). Vetoõigus on antud alamkojas mõlema autonoomse üksuse liikmetele (Keil 2016, 201). Selle veto kohaselt peavad kõik esindajatekoja otsused kinnitama vähemalt 1/3 liikmetest igast etniliselt kogukonnast. Eraldi vetoõigus on ülemkojas, kus etniliste kogukondade esindajad saavad kasutada vetot juhul, kui neile tundub, et tehakse otsuseid, mis lähevad vastuollu nende kogukonna põhihuvidega. Kolm delegaati ühest etnilisest kogukonnast saavad ilma põhjendamata peatada otsustamisprotsessi, hääletades selle vastu. Vetoõigus on samuti riigi presidentidel (Donlić 2017). Kui vetoõigust kasutab näiteks kolmest presidendist serbia kogukonna president, siis selle peab kinnitama Serblaste Vabariigi rahvusassamblee enamus. Sarnaselt, kui vetoõigust kasutab Bosnia või Horvaatia president, peab selle kinnitama Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni ülemkoja enamus (Donlić 2017). Vetoõigus on ka Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni ülemkojal ning Serblaste vabariigi ülemkojal. Kusjuures vetoõigus on Bosnia ja Hertsegoviinas kallutatud ühe etnilise kogukonna poole. Nimelt on kolmest etnilisest kogukonnast ainult serblastel õigus kasutada üksuse vetoõigust igal legislatiivsel tasandil ning seega on serbia parteidele ka ette heidetud, et vetoõiguse kaudu üritatakse tahtlikult nõrgestada riigi tasandit (Bahtić-Kunrath 2011, 914). Kuna vetoõigus on niivõrd paljudel institutsioonidel ning kogukondadel, muutub otsuste vastuvõtmise blokeerimine äärmiselt lihtsaks.

Vetoõigust võib kasutada juhul, kui etniline kogukond tunneb vajadust kaitsta oma põhihuvisid. Põhiseadus näeb ette, et kui arutatav otsus tundub olevat vastuolu bosnialaste, horvaatide või serblaste huvidega, siis on see võimalik peatada vastava etnilise kogukonna delegaatide enamushäältega. Sellele järgselt tuleb kokku komitee, mis

üritab konflikti lahendada. Kui konflikt ei lahene viie päeva jooksul, saadetakse juhtum edasi põhiseaduskohtusse (McCullock 2017, 8). Aastatel 1996 – 2013 on kohtusse suunatud üheksa juhtumit, millest kolm märgiti kui bosnialaste huvidega vastuollu mineva otsusena, üks horvaatide huvidega vastuollu mineva otsusena ning ülejäänud viie puhul otsustati, et need pole vastuolus ühegi etnilise kogukonna huvidega (McCullock 2017, 8). Siinkohal aga tekib küsimus selles, millised on need huvid, mille korral on vetoõigus õigustatud, kuna põhiseadus neid kriteeriumeid ei ole määranud. Seega jääb igale kogukonnale õigus ise otsustada, mis on nende jaoks nende põhiõiguste ja huvide rikkumine.

Bosnia puhul on huvitav välja tuua ka see, et lisaks vähemuse vetoõigusele kehtib ka Kõrge Esindaja nõ vetoõigus Bonni volituste kujul, mis kujutab endast seda, et Kõrgel Esindajal on õigus ametist tagandada poliitikud, kes hakkavad liigselt ning põhjendamatult blokeerima poliitika teostamist ning takistavad Daytoni lepingu rakendamist. Selline Kõrge Esindaja võim aga läheb vastuollu Lijpharti pakutuga, kuna näeb ette välist sekkumist. Lijpharti poolt planeeritud veto nägi ette seda, et vetoõigus annab vähemusele turvatunde. Lijphart uskus, et esialgu võib vetoõigus küll tekitada probleeme, ent aja möödudes saavad osapooled aru, miks vetoõigust tuleb kasutada ainult äärmisel vajadusel, kuna kokkuvõttes võib selle liigne kasutamine muutuda negatiivseks ka neile endile (Lijphart 1977, 37). Bosnia ja Hertsegoviinas on aga hetkel seis, kus poliitikud teavad, et Kõrgel Esindajal on võimalik takistada nende vetoõigust ning see ei aita kuidagi kaasa turvalise keskkonna loomisele ega poliitilise vastutuse võtmisele või töötavate kompromisside otsimisele, sest blokeeritud otsuste puhul on igal grupil võimalik vastutus veeretada Kõrgele Esindajale. Pidev väline sekkumine ning Kõrgele Esindajale antud õigused ei aita kaasa riigi loomulikule demokratiseerimisele.

See, et igal Bosnia ja Hertsegoviina valitsusinstiitutsioonides esindatud grupil on suur vetoõigus, on selgelt probleemne. Selleks, et vastu võtta otsuseid, on vajalik kõigi kolme etnilise kogukonna nõusolekut. See on aga praktikas osutunud väga raskeks ning mõningatel juhtudel ka täiesti võimatuks, sest vetoõigus on omakorda killustanud erinevate otsustuskogude ja –tasandite vahel, muutes riigi ebastabiilseks ning halvates arengut. Kuigi vähemuse vetoõigus peaks toetama suure koalitsioonivalitsuse toimimist,

siis antud puhul näeme, et vetoõigus on sätestatud viisil, mis tegelikkuses halvab koalitsioonivalitsuse tööd. Vetoõiguse tõttu on näiteks aeglustunud Bosnia ja Hertsegoviina Euroopa Liidu integratsiooni protsess, kuna kõik osapooled pole selle poolt ning üritavad igat sammu blokeerida.

Vähemuse vetoõigus on killustunud riikides ilmtingimata vajalik, kuna vastasel juhul on võimalus, et üks kogukond otsustab teiste eest ning tekib oht türanniaks. Vetoõigus on seega vajalik ka Bosnia ja Hertsegoviinas. Pigem on üheks probleemiks see, et põhiseadus pole defineerinud, millised on need õigused, mille rikkumise puhul on vetoõigus aktsepteeritav. Jällegi näeme kuivõrd vajalik on põhiseaduse reform ning kuivõrd küsitav on põhiseaduse toimimine, mis on sätestatud Daytoni lepinguga. Samas on aga ka põhiseaduse muutmine raskendatud just selle tõttu, et niivõrd paljudel üksustel on vetoõigus, millega on võimalik blokeerida põhiseaduse reforme.

4.3. Proportsionaalsus

Lijpharti poolt nimetatud kolmandaks tähtsaks osaks leppedemokraatia puhul on proportsionaalsus, mis on oluline, kuna peaks võimaldama jagada poliitilisi positsioone erinevate etniliste kogukondade vahel ning sellise võrdse esindatusega peaks kaduma mitmed konfliktiküsimused (Lijphart 1969, 38).

Bosnia ja Hertsegoviina jälgitakse proportsionaalset süsteemi äärmiselt rangelt. Riigi põhiseadus näeb ette, et riigi institutsioonides peavad kehtima proportsionaalse etnilise esindatuse ning proportsionaalse autoomsete üksuste esindatuse põhimõtted (Balić & Izmirlija 2013, 130). Kõige selgem näide proportsionaalsusest oleks presidendi institutsioon, mis koosneb kolmest liikmest, kellest üks on bosnialane, üks horvaat ning üks serblane (Bose 2002, 61). Kõige rohkem hääli saanud liige saab institutsiooni esimeheks, ent esimehe ametikoht vahetub iga kaheksa kuu tagant, et tagada võrdne esindatus (Keane 2002, 71). Nagu eespool mainitud, siis koosneb Bosnia ja Hertsegoviina parlamentaarne assamblee 42-liikmelisest ülemkojast ning 15-liikmelisest alamkojast. 42 alamkoja liikmest 28 on valitud Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioonist ning 14 on valitud Serblaste vabariigist (Bose 2002, 61). Valitsuse koha pealt näeb seadus ette, et Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioonist ei tohi olla valitud rohkem kui 2/3 ministritest (Balić & Izmirlija 2013, 130). Proportsionaalsuse alusel on jagatud ka põhiseaduse kohtu

liikmekohad, mille rahvusvahelised kohtunikud määrab Euroopa Inimõiguste kohus, kuuest neli liiget Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni esindajatekoda ning ülejäänud kaks liiget Serblaste Vabariigi rahvussamblee (Bose 2002, 63). Omakorda jaguneb proportsionaalsuse alusel ka Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni kahekojaline parlament. Föderatsiooni parlamendi alamkojas on 140 liiget ning ülemkojas 80 liiget, kellest 30 on bosnialased, 30 horvaadid ning 20 muust rahvusest isikud (Bose 2002, 61).

Kuigi riigis kehtib proportsionaalsuse põhimõte, siis põhiseadusega on paika pandud, et ainult bosnialastel, horvaatidel ning serblastel on õigus kandideerida ülemkotta või presidendiks. Riigis aga elab lisaks neile kolmele veel 14 eri rahvusest inimest, kes on põhiseadusega seega nende kahe instituudi tööst eemale jäetud (Open Society Foundation 2015). See on Bosnias tekitanud ka probleeme. Kaks Bosnia ja Hertsegoviina kodanikku Dervo Sejdić ja Jakob Finci, kes on vastavalt roma ja juudi kogukonnast, esitasid 2006. aastal soovi kandideerida valimistel, kuid valimiskomisjon otsustas, et nende etnilisuse tõttu pole neil õigust kandideerida. Sejdić ja Finci pöördusid sellele järgnevalt kohtusse ning juhtum jõudis lõpuks ka Bosnia ja Hertsegoviina põhiseaduslikkuse järevalve kohtusse, mis otsustas, et nad pole kompetentsed seda kohtuotsust langetama (Open Society Foundations 2015). Seega saadeti juhtum edasi Euroopa Inimõiguste kohtusse, mis otsustas, et tegemist on Sejdići ja Finci vastase diskrimineerimisega. Kuigi see otsus langetati juba kaheksa aastat tagasi, siis tänaseni pole riigis midagi muutunud ning endiselt on kandideerimisõigus vaid kolmel peamisel etnilisel rühmal.

Peale kodusõja lõppu oli proportsionaalne süsteem ilmselt ainuke võimalik variant, mis rahuldaks kõiki osapooli ning võimaldaks sõja lõpetada, ent proportsionaalne süsteem eeldab seda, et osapooled on võimelised tegema koostööd. Kuna siiani pole suudetud täielikult kaotada etnilisi pingeid, siis on koostöö sellisel puhul selgelt raskendatud. Samuti võib probleeme tekitada see, et kuna võimu jagamine toimub niivõrd paljudes institutsioonides ning niivõrd paljude osapoolte vahel, on poliitiline otsustamine aeglane. See avaldus selgelt eelnevalt välja toodud valitsuse loomise näites, kus kolme kogukonna esindajad ei suutnud jõuda üksmeelele. Sellist tüüpi valitsemine oleks lihtsam kui osapooli oleks ainult kaks, aga kolme osapoolte erinevate huvidega arvestamine tähendab rohkem potentsiaalseid konflikte, mis ilmneb hästi selle puhul, et siiani on vaidlused

territorium jagamise üle. Kolme osapoolle üksmeelele jõudmine on eriliselt raskendatud Bosnia ja Hertsegoviina puhul, kuna etnilised meeleolud on väga tugevad ning neid õhutavad veelgi enam etnilisi kogukondasid esindavad poliitikud.

Lijphardi leppedemokraatia vetoõiguse põhimõtteks on, et kõik kogukonnad tunneks end kaasatuna ning selle kaudu tekib turvatunne. Bosnia ja Hertsegoviina puhul vajavad selgelt reguleerimist nende etniliste kogukondade elanike õigused, kes ei identifitseeri ennast bosnialaste, horvaatide ega serblastena, kuna hetkel leiab nende suhtes aset diskrimineerimine.

4.4. Autonoomsed üksused

Viimasena toob Lijphart välja autonoomsete üksuste olemasolu vajalikkuse. Selle kohaselt tehakse otsused, mis puudutavad kõiki esindatavaid, koos, ent otsuseid mis puudutavad vaid ühte konkreetset osapoolt, saab see osapool teha iseseisvalt (Keil 2016, 203). Selline autonoomsete üksuste olemasolu tagab rahvale parema esindatuse ning parema kaasatuse otsuste tegemisel (Keil 2016, 203). Bosnia ja Hertsegoviinas on rakendatud nõ erilist üksuste süsteemi ehk föderatsiooni.

Nagu eelpool mainitud on Bosnia ja Hertsegoviina jaotatud kaheks: Serblaste Vabariik ning Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioon. Eraldi on veel ka veel Brčko ringkond, mis kuulub formaalselt mõlema autonoomse üksuse alla, ent on *de facto* omavalitsuslik üksus, alludes Bosnia ja Hertsegoviinale (Keil 2016, 204). Allüksustele on antud küllaltki palju võimu. Nagu eelnevalt mainitud on autonoomsetel üksustel vetoõigus, mille abil on võimalik tugevalt mõjutada riigi tasandi tööd. Nii ongi Bosnia ja Hertsegoviinas välja kujunenud olukord, kus üks autonoomsetest üksustest seab kahtluse alla riigi tasandi legitiimsuse ning vähendab sellega riigi kui terviku tõsiseltvõetavust. Ühe näitena saab tuua kaks aastat tagasi, 2016. aastal, Serblaste Vabariigis toimunud referendumi, millega otsustati, kas tähistada avalikult Serblaste Vabariigi väljakuulutamise päeva 9. jaanuaril (The Economist 2016). Kusjuures Serblaste Vabariigi välja kuulutamine 9. jaanuaril 1992. aastal oli üheks kodusõja puhkemise põhjuseks. Riigi põhiseaduskohus otsustas küll, et antud referendum on illegaalne, diskrimineerides muslimeid ja horvaate, ent iseseisvust tähistati sellele vaatamata (The Economist, 2016). Samal ajal andis Serblaste Vabariigi liider Milorad Dodik märku, et 2018. aastal on plaanis hääletada Serblaste

vabariigi setsessiooni üle (European Forum for Democracy and Solidarity 2018). Aasta hiljem ütles Dodik, et setsessiooni siiski ei tule, ent juba pikemat aega on Serblaste Vabariigi poliitikud riiki setsessiooniideega ähvardatud.

Selgelt on selliste autonoomsete üksuste olemasolu Bosnia ja Hertsegoviina jaoks ühelt poolt hea valik, kuna võimaldab etniliselt parimat esindatust ning võimaldab kaitsta erinevate etniliste gruppide huve. Probleemiks on aga see, et autonoomne üksus ei tohiks küsimuse alla seada riigi kui terviku võimu. Vaadates hetkeolukorda, siis näib, et palju oleneb sellest, kes on autonoomsete üksuste liidrid, kuna mitte kõik Serblaste Vabariigi juhid pole olnud ühise riigi vastu ega ähvardanud eraldumisega. Selgelt on aga vastased meeelolud tõusnud Milorad Dodiku võimul oleku perioodil, sama ajal kui Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioon on selgelt toetavam ühise riigi säilitamise osas. Siinkohal saab samuti välja tuua, et kuigi autonoomsete üksuste olemasolu on riigi seisukohast vajalik, siis nii paljude paralleelstruktuuride olemasolu niivõrd väikeses riigis on kulukas. Daytoni süsteemi üleval hoidmise jaoks eraldatakse igal administratiivsel tasandil umbes 66% eelarvest (Robertson, 2014). Sellise kuluka süsteemi ülalhooldmine aga takistab riigi majanduslikku arengut.

4.5. Hinnang

Käesolevas bakalaureusetöös selgus, et leppedemokraatial on Bosnia ja Hertsegoviinas nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi. Positiivsena võib välja tuua suure koalitsioonivalitsuse rakendamise. Peale igat üldvalimist on valitsusse haaratud palju parteisid ning alati on esindatud nii horvaatide, serblaste ja bosnialaste või ka kõigi huve korruga esindavad parteid. Viimaste valimiste näitel võib öelda ka seda, et on võetud suund liigselt poliitika arengut takistavate parteide koalitsioonist väljaarvamise poole. Seega on jälgitud Lijphardi poolt kirja pandud põhimõtteid. Vetoõigust on samuti rakendatud selliselt, et kolmel etnilisel vähemusel oleks õigus oma huvide eest seista. Lijphardi mudeli järgi on rakendatud ka autonoomsete üksuste loomine. Eksisteerivad kaks autonoomset üksust Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioon ning Serblaste Vabariik, mis tagavad riigis olukorra, kus otsused, mis puudutavad kõiki esindatavaid, tehakse koos, ent otsuseid mis puudutavad vaid ühte konkreetset osapoolt, saab see osapool teha iseseisvalt. Bosnia ja Hertsegoviinas on autonoomsetel üksustel üsna palju võimu oma

piirkonna sisest poliitikat arendada ning riigiüleste institutsioonide eesmärgiks on pigem tegeleda välispoliitikaga.

Negatiivse poole pealt saab esmalt välja tuua, et niivõrd paljude valitsemisstruktuuride olemasolu on riigile kulukas ning sellele kuluvaid summasid oleks võimalik kasutada riigi arenguks. Järgmiseks tekitab probleeme see, et suurde koalitsioonivalitsusse kuuluvatel parteidel on sageli tugevalt etnilisust rõhutavad põhimõtted, mille eesmärkideks on oma rahvusgrupile autonoomiat juurde saada ning seega tekivad parteide vahel lahkkelid ning ei suudeta otsustele jõuda. Õõnestavana on pigem toimunud ka vetosüsteem. Näib, et Bosnia ja Hertsegoviinas on vetoõigus tehtud liiga keeruliseks ning see on antud liiga paljudele institutsioonidele ning samuti on defineerimata, mis probleemide puhul võib vetoõigust kasutada. Seega on oluline põhiseadusega sätestada vetoõiguse kasutamine ning samuti on vajalik vetoõiguse ümber korraldamine viisil, mis ei soodustaks Serblaste Vabariiki, vaid annaks võrdsed õigused kõigile etniliste kogukondadele. Autonoomsete üksusute puhul ilmneb, et Serblaste vabariik ning selle juhtivad poliitikud ei nõustu sageli riigiülese poliitikaga ning vähendavad riigiüleste institutsioonide legitiimsust. Proportsionaalsuse puhul kerkib esile probleem, et kuigi kolm peamist etnilist kogukonda on riigi institutsioonides vastavalt oma suurusele esindatud, siis puudub esindatus neist väiksematel gruppidel, kellel puudub ka õigus kandideerida teatud riigi positsioonidele.

Lijphardi teooria puhul on üheks kõige olulisemaks põhimõtteks ning süsteemi alustalaks idee, et kõik teooria osad täiendavad üksteist, muutes sellega riiki tugevamaks. Bosnia ja Hertsegoviina puhul on aga pigem tekkinud süsteem, mille erinevad osad takistavad üksteist ja seega peatavad riigi arengut. Bosnia ja Hertsegoviina üheks suurimaks nõrkuseks peetakse riigi põhiseaduslikku struktuuri, kuna Daytoni rahuleping oli küll edukas sõja lõpetamisel, ent selle poolt loodud struktuur oli mõeldud ajutiseks lahenduseks ning seega ei näi sobivat tänapäeva Bosnia ja Hertsegoviinale ega pole aidanud riigil täielikult iseseisvuda. Põhiseaduse reformi on üritatud teostada juba viimased 15 aastat, ent selle aja jooksul pole suudetud jõuda kokkuleppele, kuna kõikidel osapooltel on erinevad ideed sellest, milline peaks riigi struktuur olema. Ka antud töö autor leiab, et selleks, et riigis leiaks aset mingid positiivsed muutused on vajalik läbi viia põhiseaduse reform. Põhiseadusega on leppedemokraatia seisukohalt oluline paika

panna, milliste huvide rikkumise korral on õigus kasutada vetoõigust, et seda ei kasutataks liiga tihti. Samuti on vajalik põhiseadusega paika panna esindatud rahvusvähemustele, kes ei kuulu serblaste, bosnialaste ega horvaatide hulka.

Autor leiab, et leppedemokraatia on antud riigi puhul vaatamata kriitikale siiski õige valik, ent selle teostus ning rakendamine pole toimunud arvestades Bosnia ja Hertsegoviina konteksti. Autori hinnangul on hetkel riigis eksisteerivad probleemid lahendatavad ja stabiilse riigi loomine on realistlik. Kõige enam aitaks sellele kaasa põhiseaduse reform. Kuna riigis on endiselt olemas Kõrge Esindaja positsioon, on Kõrge Esindaja kohustuseks aidata riigil aktiivsemalt liikuda selles suunas, et oldaks võimelised läbi viima põhiseaduse reform. Ainult põhiseaduse reformiga on võimalik muuta hetkel riigis kehtiv leppedemokraatia funktsioneerivaks. Samuti leiab autor, et hetkel on Bosnia ja Hertsegoviina näol tegemist liigselt detsentraliseeritud võimuga riigiga. Leppedemokraatiat on rakendatud viisil, mis annab erinevatele üksustele niivõrd palju võimu, et osapooled ajavad pidevalt taga oma õigusi ning koostöö üksuste vahel ei suju. Siinkohal on kindlasti oluline vetoõiguse kasutuse sätestamine, ent mõtlema peaks ka sellele palju on hetkel autonoomsetel üksustel võimu riigi tasandit mõjutada ilma vetoõigusega. Kuna üksustel on niivõrd palju autonoomiat, siis tekib kaugenemine riigi tasandist ning võib kujuneda arusaam, et riigi tasand pole enam oluline. Kindlasti oleks vajalik tugevdada riigiüleste institutsioonide võimu ning võimalik, et kasuks tuleks autonoomsete üksuste otsustamisõiguste mõningane vähendamine. Sellisel juhul on autonoomsed üksused sunnitud riigi tasandiga rohkem koostööd tegema.

Samas peab kaaluma varianti, et kuna põhiseaduse reformi pole suudetud teostada viimase 15 aastaga, siis ei suudeta seda teha ka rahvusvahelise abiga. Sellisel juhul võiks kõne alla tulla riigi koosseisu muutmine – ka Arend Lijphart rõhutas, et juhul kui erinevate kogukondade koostöö ei suju, on parem lasta riigil laguneda kui seda vägisi koos hoida (Lijphart 1977, 45). Nii horvaatide kogukond kui ka serblaste kogukond on avaldanud soovi saada juurde rohkem autonoomiat, seega võib selle asemel, et autonoomsete üksuste otsustamisõigust vähendada, seda neile hoopis juurde anda. Tähelepanu vajaks kõige enam horvaatide kogukond, mis kohati tundub jäävat Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioonis bosnialaste varju. Seega oleks mõeldav eraldi horvaatide

autonoomse üksuse loomine. Teoorias võiks kaaluda ka horvaatlaste ja/või serblaste setsessiooni, ent hetkel tundub selline teguviis olevat liiga riskantne ning võib arvata, et selline samm ei leiaks rahvusvahelise kogukonna poolt toetust. Seega, juhul kui vaidlused etniliste kogukondade vahel jätkuvad, oleks üheks võimaluseks horvaatlaste autonoomse üksuse loomine. Autor leiab aga, et need võimalused peaks tulema arutlusele alles siis, kui põhiseaduse reform on osutunud täielikult teostamatuks.

Kuigi Lijphardi leppedemokraatia mudel ei näe ette rahvusvahelist sekkumist ning rõhutab riigi iseseisvat demokratiseerimist, siis vähemalt Bosnia ja Hertsegoviina puhul leiab autor, et teatav väline tugi on vajalik. Antud hetkel näib, et kui välised jõud peaksid riigist täielikult lahkuma, siis suureneb oht etnilise kogukondade vaheliste suhete halvenemiseks ning tugevemalt tuleks päevakorda setsessiooniküsimused ja kõige selle tulemuseks võib olla uue kodusõja puhkemine. Samas peab väline abi toimuma viisil, et etnilised kogukonnad ei tunneks end ohustatuna ning Kõrge Esindaja ametikohta ei saaks ära kasutada süü endalt ära veeretamiseks kui poliitilised otsustusprotsessid takerduvad. Seega poleks mõistlik Kõrge Esindaja võimu suurendamine, ent Kõrge Esindaja peaks sekkuma konkreetsemalt olukordadesse, mis takistavad arengut. Teatud poliitikute vastasus Kõrge Esindaja ametikoha osas on paratamatu, ent selline rahvusvaheline tugi võiks Bosnia ja Hertsegoviinat endiselt kõige paremini toetada.

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös hindas autor leppedemokraatia toimimist ja sobivust Bosnia ja Hertsegoviina poliitilise keskkonna kontekstis. Autor võttis analüüsi aluseks Arend Lijphardi leppedemokraatia teooria ning selle neli peamist põhimõtet, milleks on suure koalitsioonivalitsuse, segmentaalautonoomia, vähemuse vetoõiguse ning proportsionaalsuse olemasolu. Olles analüüsinud kõigi nende nelja põhimõtte toimimist Bosnia ja Hertsegoviinas, leidis autor, et antud kujul leppedemokraatia rakendamine juhtumanalüüsiks valitud riigis on läbi kukkunud. Hetkel toimiv leppedemokraatia on riiki pigem nõrgestanud kui muutnud seda tugevamaks ning seega pole see aidanud kaasa riigi iseseisvumisele ega rahvusvahelise sekkumise peatamisele.

Analüüsi käigus selgus, et kuigi suure koalitsioonivalitsuse põhimõtet on rakendatud, siis pole see kuigi hästi töötanud põhjusel, et koalitsioonis olevad parteid ei suuda jõuda otsustes üksmeelele ning on juhtunud ka see, et ei suudeta luua valitsust. Segmentaalse autonoomia puhul selgus, et üks autonoomsetest üksustest, Serblaste Vabariik, seab pidevalt kahtluse alla keskvõimu tegutsemist ning vähendab sellise suhtumisega keskvõimu legitiimsust. Vähemuse vetoõiguse puhul on probleemiks see, et vetoõigust kasutatakse liiga tihti ning see takistab poliitika arengut. Vetoõiguse kasutamise sagedus tuleneb aga sellest, et põhiseadusega pole määratud, millistel juhtudel vetoõigust kasutada võim. Proportsionaalsuse puhul selgus, et kuigi kõik kolm etnilist kogukonda on vastavalt oma suurusele poliitikas esindatud, siis on probleeme tekitanud see, et neist väiksemad kogukonnad nagu näiteks juudid ja romad, on tihti alaesindatud.

Kokkuvõttes võib öelda, et töö käigus tulid ilmsiks mitmed leppedemokraatia nõrkused. Analüüsi käigus tulid välja probleemid nagu valitsejate suutmatus jõuda üksmeele, vetoõiguse liiga sagedane kasutamine ning vetoõiguse kasutamise defineerimata jätmine. Vaatamata sellele leiab autor, et leppedemokraatia on Bosnia ja Hertsegoviina puhul ainuõige valik ning selleks, et leppedemokraatia saaks paremini funktsioneerida on vajalik läbi viia põhjalik põhiseaduse reform. Samuti on arengu tagamiseks endiselt vajalik riigiväline abi. Põhiseaduse reformi läbikukkumisel on alles võimalik mõelda leppedemokraatia lõpetamisele ning osapoolte eraldumisele.

THE APPLICATION AND FUNCTIONING OF CONSOCIATIONALISM IN THE CASE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Silva Linnas

Summary

In the present research the author evaluated how well have the methods of consociationalism worked in the case of Bosnia and Herzegovina. To conduct the analysis, the author chose to use the consociational theory of Arend Lijphart and its four main components which are grand coalitions, segmental autonomy, minority veto right and proportionality. Having analysed the functioning of these four principles in the case of Bosnia and Herzegovina, the author concluded that consociationalism applied in the current version has failed. In the case of Bosnia and Herzegovina, consociationalism has actually weakened the state and has stopped the state from becoming independent from international intervention.

The analysis showed that, although the state has applied the principle of grand coalitions and included parties representing different ethnicities in governing, the coalition parties often disagree on political issues and therefore stall the political decision process. In the case of segmental autonomy, the author found that the autonomous region of Serb Republic is constantly questioning the decisions of the central government and this behaviour undermines the legitimacy of the power of the central government. In the case of minority veto, the issues stem from the fact that these powers are used too often, blocking the political process. This is caused because the instances when using veto rights are justified are not defined in the constitution. In the case of proportionality, the analysis showed that all three biggest ethnic communities are represented in government institutions in accordance with the size of the communities. However, there are problems of representation within ethnic groups that are smaller than the main three, such as Jews and Romas who tend to be underrepresented.

To conclude, the analysis showed that although the elements of consociationalism have been applied in the case of Bosnia and Herzegovina, there have been many factor that have hindered the functioning of this state-building method. The issues uncovered in this

research include inability to agree on issues among representatives, over usage of veto rights and unclear rules for when to use the veto. Despite these issues, the author finds that consociationalism is the best choice for Bosnia and Herzegovina and it can function if some changes are made, especially constitutional reform. All of this should still take place with the help of international intervention since the author thinks that the country is not capable of staying united on its own. Should the constitutional reform fail, only then can secession be considered.

Kasutatud kirjandus

- Bakke, Kristin M.; Linke, Andrew M.; O'Loughlin, John & Toal, Gerard. 2016. "Dynamics of state-building after war: External-internal relations in Eurasian de facto states." *Political Geography* 63: 159-173.
- Balić, Lejla & Izmirlija, Midhat. 2013. "Consociation in Bosnia and Herzegovina: Practical Implementation of the Theoretical Principles." *South-East European Journal of Political Science* 1 (4): 121-134.
- Bahtić-Kunrath, Birgit. 2011. "Of Veto Players and Entity-voting: Institutional Gridlock in the Bosnian Reform Process," *Nationalities Papers* 39 (6): 899-923.
- Bieber, Florian. 2014. "Why Constitutional Reform Will not Solve the Bosnian Blockade." *Balkan Insight*, 31. juuli. <http://www.balkaninsight.com/en/blog/why-constitutional-reform-will-not-solve-the-bosnian-blockade-1> (külastatud 28. aprill, 2018).
- Bieber, Florian. 2005. *Power-Sharing After Yugoslavia: Functionality and Dysfunctionality of Power-Sharing Institutions in Post-War Bosnia, Macedonia, and Kosovo*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Binder, David. 1993. "U.S. Policymakers on Bosnia Admit Errors in Opposing Partition in 1992," *New York Times*, 29. august. <https://www.nytimes.com/1993/08/29/world/us-policymakers-on-bosnia-admit-errors-in-opposing-partition-in-1992.html> (külastatud 18. märts 2018)
- Bordignon, Massimo & Brusco, Sandro. 2001. "Optimal secession rules." *European Economic Review* 45: 1811-1834.
- Bose, Sumantra. 2002. *Bosnia after Dayton – Nationalist Partition and International Intervention*. London: Hurst and Company.
- Boutros-Ghali, Boutros. 1992. "An Agenda for Peace – Preventative diplomacy, peacemaking and peace-keeping." 17. juuni. <http://www.un-documents.net/a47-277.htm> (külastatud 18. märts, 2018).
- Call, Charles. 2008. "Ending Wars, Building States." *Building States to Build Peace*, toim. Charles Call & Vanessa Wyeth. London: Lyenne Rienner, 1-25.
- Chandler, David. 2006. "Introduction: Peace Without Politics?" *Peace Without Politics? Ten Years of International State-building in Bosnia*, toim. David Chandler. London & New York: Routledge, 1-16.
- Chivvis, Christopher S. 2010. "The Dayton Dilemma." *Global Politics and Strategy* 52 (5): 47-74.

Coakley, John. 2015. "Conclusion: Patterns of Non-Territorial Autonomy." *Ethnopolitics* 6 (3): 166-185.

Cohen, Roger. 1995. U.N. Mission in Bosnia: A Painful Lesson in Limits. *New York Times*. 20. detsember. <https://www.nytimes.com/1995/12/20/world/un-mission-in-bosnia-a-painful-lesson-in-limits.html> (külastatud 18. märts, 2018).

Cordell, Karl & Wolff, Stefan. 2016. "The Study of ethnic conflict: An introduction." *The Routledge Handbook of Ethnic Conflict*, toim. Karl Cordell & Stefan Wolff. London: Routledge, 1-12.

Daalder, Ivo H. 1998. "Decision to Intervene: How the war in Bosnia Ended." 1. Detsember. <https://www.brookings.edu/articles/decision-to-intervene-how-the-war-in-bosnia-ended/> (külastatud 8.mai, 2018).

Donlić, Enna Zone. 2017. "Protection of the vital national interest in Bosnia and Herzegovina." 4. detsember. <https://www.esthinktank.com/2017/12/04/protection-of-the-vital-national-interest-in-bosnia-and-herzegovina/> (külastatud 28. aprill, 2018).

European Forum for Democracy and Solidarity. 2018. Bosnia and Herzegovina. <https://www.europeanforum.net/uploads/countries/pdf/bosnia-herzegovina.pdf> (külastatud 20. aprill, 2018).

European Parliament. 2015. At a Glance – Bosnia and Herzegovina: Political parties. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/568324/EPRS_ATAG%282015%29568324_EN.pdf (külastatud 8. mai 2018).

Filipov, Filip. 2006. *Post-conflict Peacebuilding: Strategies and Lessons from Bosnia and Herzegovina, El Salvador and Sierra Leone: Some Thought from the Rights to Education and Health*. Santiago: United Nations Publications.

Freedom House. "Bosnia and Herzegovina - Country Profile." <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/bosnia-and-herzegovina> (külastatud 28. aprill 2018).

Fukuyama, Francis. 2004. *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. New York: Cornell University Press.

Hartzell, Caroline A. & Matthew, Hoodie. 2015. "The art of the Possible: Power sharing and Post-Civil War Democracy." *World Politics*, 67, 37-71.

Henders, Susan J. 1997. "Cantonisation: historical paths to territorial autonomy for regional cultural communities." *Nations and Nationalism* 3 (4): 521-540.

Jukic, Elvira M. 2014. "New Parliamentary Coalition Forged in Bosnia." *Balkan Insight*, 10. november <http://www.balkaninsight.com/en/article/new-bosnia-coalition-hatched-in-presidency> (külastatud 5. mai 2018)

Keane, Rory. 2002. *Reconstituting sovereignty – Post Dayton Bosnia uncovered*. Burlington: Ashgate.

Keil, Soeren & Perry, Valery. 2015. "Introduction: Bosnia and Hertzegovina 20 years after Dayton," http://green-council.org/publik/In_Peacekeeping_Introduction_Bosnia_20_years_after_%20Dayton.pdf (külastatud 27. märts, 2018).

Keil, Soeren. 2016. "Power-Sharing and Failures in the Western Balkans." *State-building and Democratization in Bosnia and Herzegovina*, toim. Soeren Keil & Valery Perry. New York & London: Routledge, 193-212.

Légaré, Kathia. 2018. "Transnational State-Building in Lebanon and Bosnia-Herzegovina: Strengthening or Shattering the Peace?," *International Peacekeeping* 25 (1): 205-127.

Lijphart, Arend. 1969. "Consociational Democracy." *World Politics* 21 (2): 207-225.

Lijphart, Arend. 1975. "The Northern Ireland Problem: Cases, Theories, and Solutions." *British Journal of Political Science* 5 (1): 83-106.

Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in Plural Societies*. New Haven & London: Yale University Press.

Magaš, Branka. 1993. *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92*. London: Verso.

McGarry, John & O'Leary, Brendan. 1994. "The Political Regulation of National and Ethnic Conflicts." *A Journal of Comparative Politics* 47 (1): 94 -115.

McCulloch, Allison. 2017. "The Use and Abuse of Veto Rights in Power-Sharing systems: Northern Ireland's Petition of Concern in Comparative Perspective." *Government and Opposition*: 1-22.

Morrison, Kenneth. 2009. *Dayton, Divisions and Constitutional Revisions: Bosnia & Herzegovina at the Crossroads*. Shrivenham: Research and assessment Branch of Defence Academy of the United Kingdom.

North Atlantic Treaty Organization. 1999. "NATO's role in Bosnia & Hertzegovina." <https://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/06bosn.pdf> (külastatud 29. märts, 2018).

Open Society Foundation. 2015. "Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina." 16. jaanuar. <https://www.opensocietyfoundations.org/litigation/sejdic-and-finci-v-bosnia-and-herzegovina> (külastatud 29. aprill, 2018).

Orlović, Slaviša. 2015. "Consociational experiments in the Western Balkans: Bosnia and Herzegovina and Macedonia." *New Balkan Politics* 17: 29-51.

Ottaway, Marina. 2002. "Rebuilding State Institutions in Collapsed States." *Development and Change* 33 (5): 1001-1023.

Paris, Roland & Sisk, Timothy D. 2009. "Introduction: understanding the contradictions of postwar statebuilding." *The Dilemmas of Statebuilding – Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations*, toim. Roland Paris & Timothy D. Sisk. London & New York: Routledge, 1- 20.

Persson, Anders. 2011. "Enabling occupation or building a state? The EU's support for Palestinian institution-building and a future state," <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/90ba46bf-ea44-41c2-a68f-ee9f3241975a.pdf> (külastatud 18. märts, 2018).

Repertoire of the Practice of the Security Council: Supplement 2008-2009. http://www.un.org/en/sc/repertoire/89-92/Chapter%208/GENERAL%20ISSUES/Item%2029_Agenda%20for%20peace_.pdf (külastatud 8. mai, 2018).

Robertson, James. 2014. "The Revolt Rocking Bosnia." 11. veebruar. <https://socialistworker.org/2014/02/11/the-revolt-rocking-bosnia> (külastatud 13. mai 2018).

Shimizu, Hirofumi & Sandler, Todd. 2003. "NATO Peacekeeping and Burden Sharing: 1994-2000," *Public Finance Review* 31 (2): 123-143.

Stake, Robert E. 1995. *The Art of Case Study Research*. London: Sage Publications.

The Economist. 2016. "A referendum by Serbs threatens yet more trouble for Bosnia," 27. september. <https://www.economist.com/news/europe/21707877-banned-vote-separate-bosnian-serb-national-day-has-some-people-talking-war-referendum> (külastatud 29. aprill 2018).

The Institute for Stabilization and Transition. 2017. "Bosnia and Herzegovina: Failed state in the heart of Europe," <http://www.stabilizationandtransition.org/pdfs/IST-1508165727.pdf> (külastatud 25. veebruar, 2018).

The World Bank. 2017. "Bosnia and Herzegovina Country Partnership Strategy for FY08-FY11". <https://info.publicintelligence.net/CPS131107.pdf> (külastatud 15. mai, 2018)

The World Factbook. "Bosnia and Herzegovina." <https://www.cia.gov/library/Publications/the-world-factbook/geos/bk.html> (külastatud 7. mai, 2018).

United Nations Peacekeeping. "Our history." <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (külastatud 15. aprill, 2018).

Walter, Barbara F. 2004. "Does conflict Beget Conflict? Explaining Recurring Civil War." *Journal of Peace Research* 41 (3): 371-388.

Wolff, Stefan. 2011. "Post-Conflict State Buidling: the debate on institutional choice." *Third World Quarterly* 32 (10): 1777-1802.

Woehrel, Steven. 2013. "Bosnia and Herzegovina: Current Issues and U.S. Policy." 24. jaanuar. <https://fas.org/sgp/crs/row/R40479.pdf> (külastatud 29. aprill, 2018)

Mina

(autori nimi)

(isikukood: _____)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

(juhendaja nimi)

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _____ (kuupäev)

(allkiri)